

BOHATÝRSTVO.

V.

BOŽENA
NĚMCOVÁ

M. GEBAUEROVÁ

BOŽENA
NĚMCOVÁ

1820—1862.

Ze spisů a z dopisů napsala
MARIE GEBAUEROVÁ

Se 14 obrázky
a s ukázkou rukopisu v textu

Zakovská knihovna
Ústřední akademie v Praze-Karlíně

6.114.

Čís.

V PRAZE
Nákladem České grafické Unie a. s.
1920

BOHATÝRSTVO.

KNIŽNICE ČESKOSLOVENSKÉ MLÁDEŽE.

Vydává

Umělecká Výchova na Král. Vinohradech.

Pořádá Jar. Hloušek.

V.

Marie Gebauerová:

BOŽENA NĚMCOVÁ

1820—1862.

V PRAZE

Nákladem České grafické Unie a. s.

1920

BOŽENA NĚMCOVÁ.

Božena Němcová.

V Zemském museu je uschováno mnoho dopisů Boženy Němcové. Mezi nimi je také listek, psaný její rukou, který zní:

„Božena Němcová, rozená Panklova, narodila se ve Vídni dne 5ho února 1820. Roku 1821 přistěhovali se rodiče její do Ratibořic na panství Náchodské v Čechách, a tam byla vychována.

Roku 1837 provdala se za Josefa Němce, komisaře c. k. finanční stráže.

Když se roku 1842 manžel její do Prahy dostal, seznámila se tam s několika horlivými vlastenci a vlastenkami a měla příležitost seznati českou literaturu.

Od té doby přilnula s celou duší ke straně národní.“

A kdysi v dopise Němcová napsala: „Až umru, můžete pak můj životopis napsat — po chvílkách Vám všecko povím a napíšu, nač bych cosi zamlčela, ani ty touhy dívčího srdce, ani jak jsem se naučila krásu znát, nic — dokonce nic.“

Nedošlo k tomu, aby byla vypsala sama celý svůj život ve vzpomínkách. Ale díla její souvisí tolik s jejím životem, a v dopisech různým přátelům Němcová tolik se zmiňuje o sobě, že se chci pokusit, sestaviti z jejích děl a z jejích dopisů její životopis, který by takto byl podán jejími vlastními slovy.

V „Babičce“ je vyličen, jak plynulo dětství Boženy Němcové. Po desátém svém roce byla dána do Chvalkovic, aby se tam dále vzdělávala, a tímto příchodem do Chvalkovic začínám její životopis.

M. G.

Pomník B. Němcové na hřbitově vyšehradském.

I.

Kdybyste mne byli znali, když mi bylo dvanácte třinácte let — — na tu dobu já nejraději vzpomínám!

Tělo moje rozvité již, přece ale ještě polo panna, polo děcko, nebylo plné, okrouhlé, ještě jsem se nestyděla vylézt před chlapci na strom, aneb když jsem šla ze školy, vyzdvihnout sukně nad kolena a brodit se vodou, ani mi nepřekáželo sednout obkročmo na koně a projíždět se po louce. — To byla doba, kde mne ještě těšily nové střevíce, šaty a pentle, že jsem se neděle dočkat nemohla, kde mi dovoleno bylo vzít jich do kostela. Ještě mi nebylo hanba, když mi matka před lidmi dala herdu do zad, že jsem spálila jíšku, aniž jsem si z toho co dělala, když mi otec před chlapci studenty řekl: „Aber stell dich doch grad, steh nicht so verbogen, und zieh nicht immer die Nase hinauf, dumme Gredl!“ *) — to byla jeho oblíbená nadávka.

Tenkrátě ještě, když se mužští zastavili, řkouce: „Safiente, to je hezká holka!“ — mně ta slova nezůstala v hlavě. Smát se, tancovat, ať to již bylo na mlatě, v ratejně nebo na louce, vše jedno, jen když jsem tancovala. — Veselá jsem byla, skotačivá, na stromy, na koně, s chlapci se prát, honit — to byla moje radost. Ale byla jsem svéhlavá, nerada jsem povolila.

*) „Postav se rovně, nehrbať se tak a nepotahuj stále nosem, hloupá Gréto!“ — Otec Boženy Němcové, Jan Pankel, byl Němec.

Matka přísná, k nám dětem málomluvná —
vždy mi všechno zhurta poroučela a za vše hned

Stará škola v Č. Skalici, do níž chodila Bož. Němcová.

trestala a za trest jsem ji měla vždy odprosít a poděkovat. To bylo mi něco hrozného a nikdy jsem to neudělala, kdyby mne byla utloukla. Mnohdy mne cit k tomu pudil, ale noha se s místa nehnula a ústa se neotevřely.

Otec mohl se mnou svést co chtěl; on mne znal a vždy vlídně mluvil na nás, a já bych byla proň

Božena Němcová a její děti.

do ohně skočila, když se na mne krásným svým modrým okem podíval a řekl: „Jdi, Běto má, učiň tak a tak!“ — Ani trest od něho mne tak nebolel — já ho také zasloužila, mimo jednou — pro tu hubičku!

Tenkrát jsem se také modlívala vroucně:

Jako by přede mnou byla ta sednice, v níž množství obrazů a obrázků. — A ten jeden obraz, Kristus a Samaritánka — ten se mi velice líbil, ani jsem oči od něho neodvrátila při modlitbě a tak dlouho jsem naň hleděla, až to nebyl pouhý obraz! — Před mým zrakem stál s tělem: k němu jsem se modlila, jeho prosila za vše, cokoliv jsem kdy potřebovala.

Otec mne chválil, že jsem pobožná, dával mne za příklad ostatním, kteří při modlení večer obyčejně dřímali a ve dne zívali a jeden druhého šouchali. Oni neviděli před sebou *živý obraz Kristu*.

Tenkrát jsem četla nejraději historii Jenovefy, tenkrát zdálo se mi toliko o zakletých princeznách, o činech pravdě nepodobných a nejmilejší fantasmie moje byla — jíti do kláštera, a to jen proto, že jsem slýchala, že se jeptišky mnohému učí jako studenti, a to byla by moje radost bývala.

Tu dobu, nebylo mi ještě zcela třinácte let,*) přišla jsem do Chválkovic, městyse to as hodinu cesty od domova, k správcům do stravy, k učitelce do šití a k učitelovi, abych se učila fortepianu a němčině. V jakém okolí, mezi jakými lidmi jsem žila do té doby, to z většího dílu poznat můžete v „Babičce“ — mimo několika ještě osob.

V Chválkovicích přišla jsem do jiného spolku, tam začaly romány, první, naivní, které mi všechny v mysli zůstaly, ale ani jediný v srdci.

Vidím je před sebou ty Chválkovice, vidím ten zámek polo nově převléknutý, polo starý ještě, v němž nechybělo ani temných sklepů a vězení, ani hrůzyplných bájí, tak že jsem strachy mřela,

*) Nebylo jí ještě ani zcela jedenáct roků. 1830.

když jsem musila večer z čeledníka, který byl na jednom rohu zámku, do našich pokojů v druhém rohu, přes dlouhé chodby, osvětlené podlouhlými, špičatými okny, skrze něž, když měsíc svítil, ještě více jsem se bála, poněvadž se v temných koutech fantastické stíny dělaly. Pomyslete si k tomu, že jsem třebas před chvílí, než jsem z čeledníka šla, byla slyšela, že chodívá některé doby v těch chodbách bílá paní, aneb zase, že jeden z rodu Dobřenských zavražděn tam straší; že si nosí hlavu pod páždí a v bílém rubáši od sálu po chodbě ke kapli chodívá, tedy zrovna okolo mého pokoje — pomyslete si to, k tomu mojí babičkou již doma rozčilenou fantasii pro takovou romantiku, a nebudete se divit, že jsem první čas, jak svíčku rozsvítili, se bála vyjít ze dveří, aby mne cosi za pačesy nechytlo.

A ten můj pokoj! Já se v něm všechna ztratila. Hrozně vysoký, temný, vysoká okna s dubovými okenicemi, dvěře též takové a u každých dveří těžká, železná závora, kterou jsem si na noc dvěře (po slovensku řečeno) zapřela.

Ale člověk zvykne všemu, i já brzy uvykla, zdomácněla jsem v starém zámku a ráda jsem se považovala za burgfrajli, o nichž jsem četla.

Na zámecké věži měl čáp hnízdo a to prý již ode dávných časů. Také se tam zachovala známá pověst, že skrze toho domácího čápa přišel jeden z Dobřenských k osvobození z tureckého zajetí.

Zámek stojí na skalnaté výšině, pod ním je rybník, obrostlý rákosím, za rybníkem návrší a na něm kostel, fara, škola a několik roztroušených stavení, ostatní leží v dolině.

Od zámku vedly v skále vytesané schody dolů k rybníku, pak se šlo přes hráz nahoru na stráň a hned jsem byla ve škole.

Pán, u něhož jsem byla*) — dobrý to přítel mého otce — byl obročkem u vévodkyně, rodem Prus ze Zahání, muž prostředních let, nejvzdělanější ze všech úředníků, ba v celém okolí. Měl krásnou bibliotheku a to ne pro parádu. Shakespeare,**) Goethe byli jeho miláčkové! Nejen klasiky, on i moderní spisovatele znal, četl francouzsky i anglicky, všecky lepší journaly si držel a mimo to byl velký milovník zahradnictví. Ačkoliv Čechům přál, přece byl smýšlením zcela Němec. Byl dobrý, jovialní***) muž, obdivovatel krásy, milovník dobrého jídla a pití, hostinný, zkrátka milý člověk, a byl by jím vždy býval a mohl mnoho působit, kdyby domácí poměry ho byly netížily.

Paní, o mnoho let starší než on — byla někdy komornou u kněžny, jak jsem pozorovala, byla vinná, že se on z kancelářského hned stal obročkem — musela bývat krásná, modré oči měla jako nebe a černé vlasy; ale to byla jediná краса, co jí zůstala. Nebyla také hloupá a dobrého srdce, ale což to bylo všecko platno, oni se k sobě nehodili a jeden druhého trápili, jak to už někdy bývá. Již je dělilo to, že ona katolička, byla velmi bigotní,†) a on, protestant, kněžím nepřející. Ona nedala na aristokracii ničeho dopustit: vzpo-

*) Alfred Hoch.

**) Čti Šekspír.

***) Čti žo viální = veselý.

†) Pobožnůstkářská.

mínky na dobu, když ještě komornou byla, ji činily blaženou, a on ji za to tepal nejtrpčí ironií. *)

On by byl každý den hosty zval, a ona jen někdy štědrá bývala. K tomu chutnala jemu česká kuchyň, a ona vařila nám podle jakés rakouské kuchařské knihy, že jsem ani já mnohdy jíst nemohla, kdežto přece můj žaludek tenkrátě všecko strávil. Když viděla, že on nejí, tu se jí oči zalily a říkávala: „Aber August, es ist ja gut, iss nur.“

„Ich glaube, liebe Netti, habe aber keinen Appetit“ — říkal on a ušklíbl se.

Pak vstal, vypil sklenici vína, vzal hůl a šel na pole — to bylo vždy znamením, že ho něco hněte. A to bývalo často, pak častěji a častěji, až nebylo dne, kde by nebýval večer ochmelen. A to muselo bývat pro ni něco hrozného, neboť když měl v hlavě zřejmě povídal, co se v duši jeho děje, a nejtrpčí satirou**) ji pronásledoval.

Kolikráte natrefila jsem ji v pokoji na kolenou klečet, ruce pozdvížené ke krucifixu a hořce plakat. Tu mi bývalo jí líto, jindy zase jeho.

On by byl rád užíval rozkoše, a ona byla skoro celý rok nemocná, celý rok ve flanelu zabalená! Večer, když léhala, to se ustrojila, jako když by forman do Amsterodamu jel. Kalhoty flanelové, sukni, lajblík a punčochy; na to si vzala teplý korset, bílý a velký šátek uvázala okolo krku. Na hlavu vzala černý prošíváný čepce a přes něj bílý kominiček — — Hrozně vyhlížela!

*) Pomněšek.

**) Pošklebek.

Měli postele vedle sebe, ale on vždy pozdě do noci četl, ani si jí nevšimnul, a ráno, když se probudil, četl zase — a to věděl každý, že by zle bylo naň promluvit, když čte. Ale ona byla přece hrozně žárlivá a tou žárlivostí ho také někdy mučila. Měli tři děti... a to nejvíce ho trápilo, že ty děti nejsou tak chytré, jak by on si byl přál... Za to ale já mu přišla každou chvíli o něco, tu o knihu, tu o nějaké vysvětlení, a on měl z toho největší radost. Sám mi vybíral knihy; když jsem knihy přečtla, musela jsem mu povídat, co jsem čtla; vykládala mi, co jsem nerozuměla; mně kvůli stál globus vždy pohotově, abych se v geografii cvičit mohla; musívala jsem večer předčítat — zkrátka, já se stala jeho miláčkem — a tím jsem vzbudila žárlivost paní co matky. Později to bylo hůř...

Já četla do nocí: Tisíc a jednu noc,*) Clarenovy**) povídky, Van der Velde,***) to byla lektura, kterou jsem polykala, a co mi pán nedať, to jsem tajně z biblioteky si vzala...

Ale Claren se mi zhnusil, zamilovala jsem si Tromlitze,†) Schillerovy††) dramy a začala jsem vypisovat básně.

V hlavě se mi pletly děje skutečného a báječného světa; chodíc jsem mnohdy snívala, když

*) Sbirka pohádek.

**) G. Claren, německý romanopisec, jehož práce nemají ceny literární.

***) F. K. von der Velde, německý spisovatel románů a povídek.

†) Německý spisovatel historických povídek

††) Fr. von Schiller, německý básník.

mne kniha mocně dojala, a nedělala jsem si pranic z toho, když jsem byla vylána od učitelky pro roztržitost. Já měla jiné věci v hlavě, než počítání ok a křížků! Ostatně se musím vyznat, ačkoliv jsem tak mladinká dospělá již byla, že smyslnost ve mně vzbuzená nebyla. Byla jakási touha v prsou mých, pro niž jsem ani jména ani představy neměla a již jsem si ani patrně vědoma nebyla.

Byli ještě nahoře v zámku dva mužští, starší písař a praktikant: mladý hoch, pánův příbuzný, též ze Zaháně, který byl jen na několik let v Čechách. Jeho otec byl prezident, spisovatel, on sám jmenoval se Leopold Weisflog. Tenkrát bylo mu as sedmnácte let, když jsem přišla do zámku. Byl to pěkný blondin, silného těla, ale v tváři žádný výraz: byl to ještě mladý, neokřesaný hoch, dobrý ale hloupý. Byli jsme spolu dobří přátelé; avšak když se pravilo, že je do mne zamilován, tu jsem se rozmrzela a bylo po kamarádství.

Zcela jinak to bylo s tím starším písařem. Nebyl to již mladý člověk, mohl míti as 36 let. Snědý byl, nevelký, ale hezky urostlý. Tvář jeho měla cosi ďábelského a přece nebyla nepříjemná. Velmi vysoké čelo měl, málo vlasů, ale lesklé, tmavokaštanové; krásný vous, plná ústa, pěkné zuby, krátký, ale foremný nos. Oko ale — to bylo démonické: veliké, šedozelené s černým obrvím. Uměl snivě hledět, libě, že všechna děvčata do něho se pobláznila, ale když upřel na někoho zrak a neodvrátil ho, co on rád dělával, snad z pouhé koketerie, tu bylo člověku jako ptáčeti pod moci kočičího zraku.

Byl to podivný člověk. Někdy největší prostopášník, zhejralec, a jindy zase nejspořádanější. Tu se vysmál celému světu, žádný cit mu nebyl svatý, a přece jsem byla svědkyní, že měl něžný, velmi něžný cit. Zdál se chladným a byl nejvášnivější člověk. Chytrý byl, prohnaný ve všech komediích lidské společnosti, nemluvil mnoho, ale vždy dobře. Mezi veselými lidmi byl rád, ale nikdy nebyl vesel. Ačkoliv vášnivě tančil, přece i při tanci nezdál se rozháranějším, jenže byl bledší než kdy jindy a oči se mu svítily až byl strach. Byl vždy jednoduše, ale čistě přístrojen a velice miloval bělounké a tenounké prádlo.

Před ženskými neměl pražádný respekt.

Nikdy jsem ho neviděla které políbit ruku, nebo kompliment udělat, ačkoliv ho všecy chtěly. Naši paní ale měl dokonce za nic, ta byla terč pro jeho vtipy. On vládl skoro domem. Pán ho měl rád, paní se ho bála a my všichni. Já alespoň se třásla před ním; když na mne zrak obrátil, když jsem se podívala na jeho chlupatou ruku, mráz mne pošel — a přece jsem se hněvat na něho nemohla.

A já byla jediná, kterou miloval; já ho viděla plakat, ovšem to bylo později — —

Tenkrát jen ctil moji mladost a mohu říci, že byt i sám byl mnohdy hanebně mluvil, jak mi naše panička říkala, přede mnou každého okřikl, kdo by jaké dvojsmyslné slovo byl promluvil.

Také mne mnohdy vyhuboval, když jsem si roztrhla šaty při lezení po skalách, aneb když jsem vyjela na oslu a osel mne shodil do bláta, tu

se mi nejvíce vysmál. Ale já od něho raději trpěla, jen když se na mne tak významně nedíval. To mi byl strach! — —

Tolik jsem toho napsala o několika osobách!

Než právě tyto osoby patří k mému mládí a snad jich budu potřebovat někdy i k některé práci. Toto je pouze jejich kostra.

II.

Já více po německu vychována jsem byla, a jedině moje babička, taková upřímná staročeška, jakých posud leckde nalézáme po Čechách, jenže si jich nevšímají, ta napomínávala mne k lásce k vlasti, povídala děje z historie české, nejraději o Libuši a Přemyslovi, a hleděla vždy zošklivit mi němčinu.

Dokud jsem byla malá, poslouchala jsem ji, ale jak jsem dorůstala, opírala jsem se proti tomuto brojení na němčinu, zastávala jsem ji, neboť jsem veliké zalíbení nacházela v knihách německých, a to české čtení a ta řeč zdála se mi tuze sprosté.

Mluvila jsem sice více a lépe česky než německy, ale ta němčina se mi přece lépe líbila. —

Byla jsem již kolik let vdaná, když se mi dostaly do ruky „Spisy Tylovy“.*)

Ty mi hnuly srdcem a živě mi na mysl uvedly dobrou mou babičku. Stála přede mnou skvěle, krásně, co obrázek prosté, upřímné lásky vlastenecké. Vzpomínky na moje dětská léta obživly

*) Josef Kajetán Tyl, spisovatel český.

jasně v duši mé, slyšela jsem všechna ta slova a srdečná napomínání, přemítala v mysli své a seznala pravdu jejich. Tak poznenáhla upevňovala se ve mně láska k jazyku mateřskému a k národu, z něhož jsem pošla.

Každý se rád pamatuje na dobu, když sedával k nohám své matky neb staré chůvy a u vytržení poslouchal pohádky o sklenném vrchu, o zlatém zámku, o čarovné kráse diamantového pokoje a o spících princeznách. Nebylo by lépe, kdyby se ukázala dětem také kromě těch pohádkových světů skvělá skutečná minulost slavných předků?

To se nikdy nezapomene.

Moje babička byla jen sprostá*) žena, ale ona знала z většího dílu českou kroniku a nejraději nám z ní povídala. Začasté dokládala: „Vidíte, děti, jak slavná byla česká země, a jak byli Češi všude vážení a nyní se jim smějou. Já se toho nedočkám, ale vy se toho snad dočkáte, že to bude jinak. Zpomeňte si, děti, často, když vám babička povídala, co musela pro českou řeč vytrpět, a nečejte se nikdy zavést. Já se neučila německé řeči, pohrdla jsem dobrým živobytím a radši jsem šla do chaloupky v Čechách, než bych zůstávala v cizině. Svůj k svému, doma je nejlíp.“

Bůh jí dej lehké odpočinutí.

Upomínka na ty blažené chvíle mého dětství, na všechna ta zlatoplodným zrnům podobná slova, jsou drahé kameny v rámci mého života.

*) Sprostá znamená zde tolik, jako jednoduchá, prostá.

III.

Dne 13. září 1837 provdala se za Josefa Němce, respicienta finanční stráže v Červeném Kostelci.

Dům kupce Hůlka v Červ. Kostelci, kde B. Němcová bydlila.

„Oh, to je hnízdo!“ řekl mi známý jeden pán, slyše, že jedu do Červeného Kostelce.

„Tam se vám znehce bydlet! Ani pořádného bytu tam nedostanete, ani co by k potřebám po-

řádného žiti sloužilo. Sudťe z toho, že tam ani doktora nemají; hodinu cesty musí se proň posílat, až do lázní. Purkmistra tam nemají, jen rychtáře, a ten jest jako sedlák.

Dlažby tam není, ani procházek, a společnost až běda. Jediný člověk, s kterým by se dalo promluvit, je farář. Byl dříve zámeckým kaplanem a je prý člověk vzdělaný. Ale ten mimo svou povinnost obírá se celý den jenom květinami, ryje a kope v zahradě, a když jsem ho navštívil, byl mrzut.

Učitel nemá celý den kdy.

Měšťané i lepší třídy — to jsou lidé hloupí a hrubí; když k nim přijdete, řeknou vám hned, že nemají kdy s vámi mluvit, že musejí na pole!

Těch několik bohatých plátenických kupců vede ovšem bohatý dům; muži ale bývají málo doma, a ženy a dcery vysoko hlavu nosí a přitom jsou přece jen hloupé.

O těch ostatních paních ani nemluví.

Sprostý lid je luza, špatná, zlodějská luza, pravá to pleval!

„Také vás okradli?“ ptám se ho.

„Já si dal pozor; ale prosím vás, to je na nich vidět. Chodí to bídně; a kdyby měli co, kradli by dost, za to vám stojím. To já znám takový lid!“

„No, to tak zlé není, jak povídáte, ani s tou špatností. Ostatně nesmí člověk příliš mnoho žádat, pak se mu snadno vyhoví,“ řekla jsem.

„Uvidíte a dáte mi za pravdu,“ tvrdil pán.

Jela jsem.

Městečko Červený Kostelec leží pod Krkonošemi, as pět — šest hodin od Sněžky v poloze velmi

příjemné. U města jest rybník. S ostatních stran jest obklopeno poli a lukami. Na blízku všude lesy jehlinové a za nimi je vidět vrchole krkonošských hor, jak čnějí do oblak.

Minulo tenkrát, když jsem tam byla, as deset let od té doby, co město skoro celé vyhořelo.

Po ohni stavělo se z kamene a ne ze dřeva. Kdo mohl, kryl taškami a šindelem; ale i doškové střechy se vyskytly, poněvadž neměl každý, čeho by mu třeba bývalo.

Dlažby tu ovšem nebylo, ani chodníků okolo všech stavení: jen jednotlivci před svým prahem si vydláždili.

Naproti faře byl domek, který se ode všech ostatních lišil čistou úpravou.

Celé průčelí bylo bílé jako sníh, u oken byly letní zelené okenice, hlavní dvěře a vedle nich jedny od polovice se skleněnými okny byly hnědé. Za sklem těch dveří bylo viděti rozličné věci: kalouny, vřetena, trubku malovanou, dýmky, fíky, míče, strakaté harasky, slovem věci, které svědčiti měly, že tam bydlí kupec.

Pak se vyznamenával ještě zidkou, která celou šířkou domku zděna byla a bílými dlaždicemi pokladena. Vybíhala skoro půl sáhu do silnice a se stran vedly na ni dva stupně.

Do toho domku, když jsem se po městě ohlédla, vešla jsem.

Síň byla jen asi dva kroky široká, ale zdála se širší, protože byla světlá, vybílená, bílými dlaždicemi vydlážděná.

Zaklepavši na druhé dveře vešla jsem do prostranné čisté světnice.

U stolu seděla domácí paní, baculatá, velmi veselá přívětivě tváře, v černém kabátku, dlouhé sukni, majíc červený hedvábný šátek uvázaný na hlavě.

Sedíc u vysokého kolovratu, tak zvaného kozlíku, předla len.

U úzkých kamen, při nichž i plotna byla, seděl na lavici domácí pán, nevelký, spíše hubený než tlustý, snědé tváře, ale velmi dobrého vzezření.

Měl na sobě tmavěmodrou kazajku, též takovou vestu i spodky dole vyhrnuté, bílý šátek na krku, pantofle a na hlavě černou aksamitovou čepičku na způsob malé homole cukru, kterou, když jsem přišla, smekl.

Pod čepičkou se mu kroužilo na sta černých kroužků, které mu k jeho dobré tváři mnohem lépe slušely než ta čepice; ale to on, myslím, ani nevěděl.

Seděl u nízkého kolovratu a předl koudel, čemuž jsem se nepodivila, vědouc, že v té krajině muži, ženy i děti předou.

Vedle něho na lavici ležel modrý šátek a piksla.

Řku, že mi v hospodě povídali, že by u nich byl prázdný byt. I ptám se, zdali by si neobtěžovali mi jej ukázati.

Milerádi!

Paní odemkla dveře, a byly jsme v malinkém pokojíku, jehož větší část zaujímalá veliká kachlová kamna, za nimiž byla pec, na niž se lezlo po stupínkách s lavice, kterouž byla kamna ohražena.

Okno bylo jedno veliké; bylo tudy viděti na dvůr a do zahrádky.

Z pokojíku vešly jsme na schody zrovna naproti dveřím; bylo jen dvanácte stupňů, jež se od pola trochu točily.

Nahoře byla pěkná síňka s dvěma okny, z nichž se přehlídla celá zahrádka, za ní městský hřbitov, pak pole, les a vršky. Síň ta byla tak čistá a světlá, že se mohla upotřebiti i za letní pokoj.

Z té mne vedla do komory a do pokoje, který byl do předu, vlastně ve štítu. Byl též vybílen jako křída, podlaha též tak bílá, a hned mně pani poukazovala na panská kamna s rourami. Povíдалať, že se to nyní tak žádá, ale že přece jen ta kamna s pecinkami anebo ta veliká kachlová kamna jsou jí milejší.

Z oken vidělo se do farské zahrady; když se zahrnul v pravo, na celé náměstí i předměstí, na rybník a za rybníkem na borový lesík; a když v levo, na zbořený dům, na rychtářův dvorek, na kovárnu proti němu, na faru a jiná stavení.

Pak mne provedla celou zahrádkou až ku včelníku, kde stály čtyry úly. Zahrada nebyla veliká, ale bylo v ní všeho. Zeleniny, květiny, vonné i léčivé bylinky, stromy i kus trávníku, na němž se běhlo prádlo, drnové sedátko v besídce, vínem obrostlé, kousek jeteliny před včelníkem, lípa i keř černého bezu, před nímž prý, jak mi pani povídala, má každý mužský smeknout a ženská se poklonit, poněvadž Bůh velkou moc do něho vložil, kterou člověku bývá ku prospěchu v nemoci, květem, ovocem, listím i mízou a mimo to, že se dřeň pálí a brusinky za potravu slouží lidem i ptactvu.

Byla to zřídka vídaná čistota v tom domě: od nejvyšší korouhvičky na špičce domu až do čisté dlažice ve sklepě, a tak bylo každé místo vhodně upotřebeno, že se na té nevelké místnosti toho až ku podivu směstnalo a přece jedno druhému nepřekáželo.

Líbili se mi lidé, líbil se mi i přívětivý domek i ptám se stran činže.

„Šedesát zlatých!“ povídá pán po krátkém rozmýšlení a ostýchání; bál se, aby se mi to nezdálo mnoho, a dodal ještě, že kdybych chtěla, by se mi něco zjinačilo, že se mi všechno spraví, že mohu poroučet co chci. V zahrádce že si mohu sedět celý den, a zeleniny i květin i ovoce, že si mohu natrhávat.

A to vše za *šedesáte* zlatých!

A nemyslete snad *stříbra*!*)

Bylo to ještě za oněch časů, kde se v Praze nepodívali na člověka, jako by s onoho světa přicházel, když někdy, sluchu svému nedůvěřuje, s ustrnutím se zeptá prodavače: „To snad šajnů?“

Tenkráté neznamenal ještě slovo „dobrák“ jen dobrého člověka, ale také peníz, který zaujal místo někdejšího šajnového krejcaru, který pomalu z paměti prodavačů vymizí, ale v paměti kupovačů dlouho potrvá.

S povzdechem vzpomínají a budou vzpomínati na ty časy, kde za ten tenounký krejcarěk tolik se koupilo, co nyní za tlustý dobrák.

Ale časy se mění!

*) Tehdy se platilo v penězích stříbrných „dobrák“ a měděných „šajn“.

Také jsem často zašla do fary, do výborně pěstované zahrady pana faráře.

Mnohdy jsem zase poslouchávala výborná duetta na housle.

Jindy nám hodiny ušly rozprávkami, které se nejvíce týkaly mravního a materiálního stavu lidu, mezi kterým jsme žili.

„Oh jen školy, dobré školy — školy pro velké i malé,“ horlivě vždy říkal pan farář, a bystré jeho oko vzplanulo vždy neobyčejným ohněm.

S jakou láskou on vypravoval, jak a co by si přál, co zamýšlel by učiniti, kdyby se to a ono státi mělo.

Tenkrát netušili jsme, že alespoň z části vyplnění jeho plánů tak blízko jest a zámysly jeho že mají tak záhy se uskutečnit!

Vždy jsme se rozcházelí s přáním: „Kýž by tak mohlo býti!“ a s předsevzetím, že chce co možná každý málem k tomu přispívat.

Byla jsem celou zimu v Červeném Kostelci a nemohu říci, že by se mi bylo po společnostech neb pohodlích a rozkoších velkého města zaštesklo. Ba, čím dále tím radši měla jsem ty dobré lidi, mezi nimiž a s nimiž jsem žila.

IV.

Z Červeného Kostelce Němcovi dostali se do Josefova, odtud za krátko se stěhovali do Litomyšle a konečně do Polné. Tam dostaly se Boženě Němcové do ruky spisy Tylovy. Roku 1842 Němec obdržel místo v Praze. V Praze Němcová poznala vlasteneckou společnost českou, a ta přivedla ji na dráhu spisovatelskou.

První literární práce Boženy Němcové byly básně, o jejichž původu vypravuje:

„Moje vlast“ — dost špatné to verše, ale lepší jsem neuměla — jak mi právě samy napadly. Bylo to z jara r. 1844 po zdařené besedě, a já plná vlasteneckého enthusiasmu*) právě domů jsem se byla vrátila. Co jsem psala — to jsem také cítila. — —

Byli jsme na Žofíně, seděla jsem sama u zdi pod kaštany a dívala se na Vltavu. Na obloze vysvítaly hvězdy, jedna za druhou, a v duši mé vzpomínky se řadily jako perle v růženci.

Utěšené údolí domácí, mladiství moje, smrt krásného děcka v divoké Úpě — chtělo se mi podívat se do té fantastické říše vodníkovy. A tak povstala ta báseň „Vodník“, jako by mně ji byl někdo pošeptával tam z té Vltavy. — —

Na podzim r. 1844 po nemoci seděla jsem u okna a dívala se na bašty. Všichni šli na procházku, já nemohla ještě ven. Vzpomínky, rozjímání, náramná tesknota byly původem nepatrné básničky „Touha“. — —

V říjnu vracela jsem se ve společnosti z procházky. Šla jsem sama vzadu — hvězdnatá noc. Na skalnatém obzoru letí hvězda dolů. — Milé a trudné myšlenky. Doma jsem ještě v 11 hodin napsala tři sloky „Hvězda má“. — —

Roku 1845 z jara v Ratibořicích, mém domovu — v lesích na vršku — žežulka nade mnou kukala — a pode mnou tu nejrozkošnější krajina. Tak mi napadla pověra lidu, ptát se kukačky —

*) Nadšení.

což jsem i já dělávala — na osud. A než jsem odešla z lesa, napsala jsem na koleně olůvkem verše „Žezulka“ — —

Byli jsme na procházce na Bílé hoře přes sv, Markétu. Vraceli jsme se domů — hvězdy se jen třpytily — šla jsem s Nebeským*) napřed, povídali jsme o minulosti, přítomnosti a budoucnosti našeho národa, a než jsme se rozešli, navrhnul Nebeský, abych se pokusila udělat báseň na ten předmět.

Doma, ještě rozjařena tou rozprávkou vážnou, a hlavu plnou myšlenek, sedla a psala jsem a ráno dala jsem báseň Čejkovi;**)) ale rýmy kulhaly zle, musel opravovat. Chtěli ji dát do některého časopisu, ale censura slavné paměti ji nepustila a teprv roku 1846 ji Havlíček***) vpašoval do Včely. †)

Karel Jaromír Erben, zabývá se sbíráním národních pohádek, prosil Boženu Němcovou, aby mu napsala obsah pohádek, které slyšela vypravovati.

Němcová poslechl a tak dostala se k novému oboru literárního tvoření, stala se sběratelkou a spisovatelkou pohádek.

Já pohádky napsala. jak je lid povídá, ovšem že některé hloupé zbytečnosti vynechat se musely.

Mně to nedalo, když jsem slyšela pohádku, ale docela převrácenou a zostuděnou, abych ji tak

*) Václav Bořeniř Nebeský, básník český.

**)) Dr. Josef Čejka, lékař a přítel rodiny Němcových.

***)) Karel Havlíček Borovský.

†) „Česká Včela“, časopis, který Havlíček řídil.

byla napsala; přidala jsem, kde bylo potřeba, ze svého, a to nehezky jsem vynechala.

„Jak Jaromil k štěstí přišel“, ta není docela národní; kousek látky jsem si pamatovala z dětských let, a že se mi líbila, přidělala jsem si to ostatní sama.

Vím, že některá trochu lehko pracovaná, ale to je tím, že některá látka více těší, a já jsem se s větší lhostí do ní vpravila, některá méně, a chuti ubylo.

V.

V Praze byli Němcovi pouze do 20. září 1845. Toho dne loučili se s Prahou, odjíždějce na Šumavu, nejprve do Domažlic, kam Němec byl přeložen, a odtud pak r. 1847 do Všerub, dalšího působiště Němcova.

Mohla bych začít o těžkém srdci, když jsem Prahu opouštěla, ale to je píseň se známou notou, tu zná každý, kdo se s tou drahou matkou loučil.

Mně se zdálo, jako bych byla třemi kroky celou vlast přeměřila: ze slezských hranic přes Prahu až k bavorskému pomezí, to jsou tři obrazy a také tři grammatiky; na severu chodí „ulicej“, v Praze se „unterhaltujou“ a na západě řekne sedlák „já su bul“ a dostal od toho jméno *bulák*.

Jak jsme přijížděli k Plzni, byla již silnice plna selského lidu v překrásném, bohatém kroji.

Za Plzni jsme se octli mezi Němci; ačkoliv jsme měli kočího z germánského pokolení, musel přece hospodu podle zeleného věnečku hledat, protože tamějším Teutonům nerozuměl. *)

*) Teuton = Němec.

Srdce mi okřálo, když jsem přijela na místo, kde mne domácí paní oslovila: „Až budou chtit maso, tak jim *pro ně* pošlu.“

Tento čtvrtý pád středního pohlaví je jako svaté přikázání lásky k lidu našemu, který nám milý jazyk mateřský v celé neporušenosti zachoval. V celém okolí mají ti lidé řeč zlatý poklad, já jsem poslouchala jako u vidění. Kde se jich do-
tknete, jako by zlaté jiskry sršely.

Za pěkného času zašla jsem si do Petrovic k známé selce. Byla churava, i ptám se jí, co schází?

„Duch, milá paní, duch! Co mi umřel syn, scházím hořem. Kdybyste ho byla viděla, kterak byl pěkný jako růže, zrostlý jak panna, zrovna jak by ho vymaloval. A žádný lík nepomohl, musel umřít.“

Tak pokračovala v samých obrazech a na mně bylo učit se a poslouchat. A ti učení sousedé chtějí, abychom ten poklad mateřský pochovali a od lidu se odvrátili?

Vy nevěříte, jak hluboce ten rozpor národního života uráží, jemuž jsme se ani ve vlastní rodině vyhnout nemohli.

Moje děti šly poprvé s pláčem do školy, že musely mít německý slabikář!

Dost těžko i nám oběma to přicházelo, ale co naplat, když to jinak nešlo.

Já litovala ty moje kluky!*)

*) Němcovi měli čtyři děti: Hynka, Karla, Bohdanu a Jaroslava.

Dům na náměstí v Domažlicích, v němž bydlela
Bož. Němcová.

Okolo Chrastavic je nejhezčí koutek těch hor, které jsem viděla, ale nikde není tak romantická krása, jako u nás doma.

Což je ale do všech krajin, není-li v nich dobrý člověk. Nemohu vyslovit, jak mi bylo líto, když k nám selka přišla a nebohá ani nevěděla, jak má promluvit.

„Musejí mi odpustit“, pravila „já jsu hloupá bulka.“

Můj muž začal jí to vymlouvat, a tu jste měli vidět tu spokojenost, tu radost, že mohla mluvit, jak chtěla, a říkat nám vy. To ví Bůh, proč tím lidem tak opovrhují, že se ubohý sám za hloupého drží a svého krásného jazyka si neváží!

Můj roznítilý venkovský lid, s nimž tak ráda zacházím, uvedl mne v podezření, že jsem také sprostá.

Z toho jsem si mnoho nedělala, ba byla jsem přesvědčena, že není nic lehkého získat si důvěru u selského lidu. Já jsem to již uměla.

Když mne která potkala, hned se ptala: „Jak se máte, paní? Proč k nám neidete?“

Já jí podala ruku a upřímně zatřásla.

Chtěla jsem, aby se u mne každou neděli odpoledne několik městských dívek scházelo, že bych jím jednu neb dvě hodiny četla.

Slíbily, že jedna druhé řekne a že přijdou; první neděli jich přišlo tedy pět — a to byl začátek i konec — více nepřišly.

Dále jsem ponavrhla několika dívkám, kdyby se chtěly učit psát, aby chodily v neděli a ve čtvrtek ke mně, že je budu učit.

Ta se ozvala: „Kdyby to bylo německy, to by mě „Voter“ nechal.“

Tu zase: „Kdyby to bylo francouzsky; česky již umím!“

Není divu!

Přihlásilo se jich osm, ale když mělo přijít k čemu, zůstala jen polovička.

Proč i ta druhá nepřišla?

„Že prý to není zapotřebi ženské, aby uměla psát jako kancelářský.“

Bylo by si přát, aby uměl každý kancelářský pravopisně česky psát, uspořil by nebohým sedlákům mnohé mrzutosti.

VI.

Božena Němcová nebyla pevného zdraví, často churavěla. Roku 1846 musila hledat úlevy v Lázních Františkových.

Čtyry týlhodně byla jsem od dětí vzdálena; co mne to peněz stálo, co trápení, a vše nadarmo. Po nějaký čas mi bylo lépe, ale pak se moje staré bolesti navrátily.

Duše moje byla skličena, a každý den byl můj rozmar jiný, veselý však nikdy.

Churavý člověk promrzí sebe i jiného.

Připadala jsem si jako temeno Čerchova, na něj jsem se z okna dívala, když je ohromné balvany šedých chmur zahrnovaly a tísnily, dokud je světlo nebeské nezaplašilo. —

Dostali jsme se do Neumarku,*) až na samé hranice, mezi Němce a jaké to Němce!

*) Neumarkt: Všeruby.

Dva starší chlapce, Hynka a Karla, jsme museli mít v Domažlicích ve škole, an v Neumarku špatná škola byla a k tomu německá. Stýskalo se mi po nich dost, já v dětech jen žila.

Všeruby.

Přiblížil se rok 1848, který přinesl veliké obraty ve vlasti naší. Němcová sledovala veškerý politický život tehdejší a perem svým zúčastnila se také činně v luštění otázek, které se tehdy ozývaly.

Od začátku konstituce žili jsme v samém napnutí; tu radost, tu strach, zase radost a opět žalost.

Tu jako hrom z čista jasna udeřila do nás zpráva o událostech pražských. *) Nikdo nevěděl, co čini. Všecko, jak Čech, tak Němec, chtělo táhnout ku Praze, neboť nevěděl nikdo, co se děje.

Já již muže mého oplakala, ale v tichosti a s Bohem poslala jsem ho bojovat pro vlast.

Ale najednou přišla jedna falešná zpráva za druhou, jedna odstrašila Čechy, druhá Němce,

*) Vzbouření v Praze o svátcích svatodušních 1848.

třetí poškádlila toho, čtvrtá onoho, páni bürokrati*) se začali hýbat, špiclové slidili a tak sešlo se všeho, a dobrá věc klesla.

Právě když v Praze mlýny hořely,**) musela jsem v záležitosti mého muže do Plzně, a sice skrze přesazení, neboť byli Němci od ouředníků na nás navedeni, a divně na nás se všech stran se hledělo, takže i selský lid, který mého muže na sněm český volit chtěl, zrazili a hrůzné báchorky o nás jim namluvili ti páni Francové daremní!

Když tedy již v Plzni byla jsem, zajela jsem až do Prahy, abych se pravdy dozvěděla.

Jak smutně vyhlížela ta stověžatá Praha, ta naše matička, Mekka ta naše svatá, již každý Slovan s vroucností miluje a báječně o ní sní!

Skrze brány posud se nepouštělo, musela jsem po vodě, kde všude vojenské silné stráže stály. Já bych každého toho nezdárného syna českého probodla byla, zpomenouc, jakou žalost a hanu národu svému způsobili. Avšak potrestá je soud veřejný a ta hana, kterou kydali na nás, padne na ně, na ty zrádné hanebníky.

Když spatřila jsem tu zkázu města, když vešla jsem mezi naše drahé hlavy, když slyšela a viděla jsem to týrání našich šlechtných vlastenců, ten oušklebek všeho, co na Čechy se vztahovalo, když slyšela jsem to proklínání jedné strany té sprosté láji, tu nemohu říci jaké city ve mně se střídaly, slzela jsem hněvem i zlostí, ale když seznala jsem ty podlé duše, které jsouce dříve na oko vlastenci,

*) Bureaucrat (bürokrat) = kdo vše jen po úřednicku béře.

**) T. j. staroměstské mlýny. Dne 15. června 1848.

nejen že se honem otočili, ale i s ďábelskou tváří proti nám postavili, tu zošklivila jsem si tak ten svět, že s radostí do země zahrabat bych se byla dala, abych nikoho vidět již nemusela.

O že Bůh trpí takovou čeládku, že zem je nosí a nesvrhne do propasti pekelné.

Avšak musí spravedlnost zvítězit, a bohdá, jak se podobá, zvítězí brzy.

Já bála se, že snad i mého muže zavrou proto, že je Čech, ale nepřišlo nic.

Pak jsme se dostali do Nymburka. Jsou tam Češi a to mne těšilo, i také několik horlivých vlastenců a vlastenek tam bylo.

Krajina se mi tam nelíbila; já nejsem ráda v rovině.

Ze srdce jsem si přála buď navždy, nebo na některý rok pobýti v krajině, kde jsem svoje mladá léta prožila. Já i můj muž toužili jsme dostati se mezi jiný lid, nejraději zase někam do hor.

Ó já jsem vzpomínala na krásné hory šumavské, kdykoliv jsem pohlédla z okna!

Neměla jsem žádnou vyhlídku, jen na silnici. Také krajina nymburská příliš krásná není, až teprve dále, a to jedině vznešené je tam široké, mohutné Labe, to kráší celou krajinu, tu nepřehlednou rovinu, kde oko teprve u vzdálených hor krkonošských se zastavit může.

Já nemiluju velkou rovinu, tu oko umdlí a neokřeje.

Koupání, užili jsme tam s rozkoší, ale procházek užila jsem já málo, ale můj muž dost, poněvadž měl okršlek až skoro na pět mil veliký.

Tamnější lid se mi nelíbil, není mezi ním té prosté upřímnosti, jakou jsem našla na Šumavě.

Sedláci jsou zpanštilí, samí půlpáni, selky mezi sebou si říkají „paní“ a nosí panské čepce a půl městské a půl selské šaty, samý hedváb, porta a krajka.

☛ To já nemiluju a proto mne tam selský život nezajímal.

To je pravda, tam sedláci skoro všichni bohatí jsou, na blízku města žijí, kde také paráda panuje, a tudy bývají zavedeni městským životem, napodobí ho a zkazí se.

Ó jen ať se lid nedá zavést marností, ta zahubitelka! je mnohého blaha a zkazila již nejen lidi ale i celé obce!

VII.

Když jsem byla posledně ve své otcině a viděla jsem krajanky své, div jsem zlostí a lítostí neplakala. Co jsem se natěšila, až je uvidím v tom pěkném kroji! Tu máš, ono se to hrnulo do kostela napolo po selsku, napolo po městsku ustrojené! K čemu vyhlížely!

Se šatem odloží sedlák i své prosté mravy, všechny staré obyčeje. písně a hry se mu zdají hloupé, a konečně zkazí tím opičením i svou krásnou řeč.

Mysle, že mluví po selsku příliš sprostě, učí se to po městsku, a že bývá z většího dílu ve městech řeč pokažená, to je stará historie.

☛ Několikrát jsem si myslila, kdybych měla hodně peněz, že bych poslala tanečního mistra a malíře po Čechách, aby sebrali všechny kroje a tance.

O písni nemusíme mít starost, ty jsou zachované.

Národní kroj, jak ho umělci sestavili, nemohla jsem schvalovat. *)

Je vidět, že se neptali žen, zdali by to vkusné a prospěšné bylo a obliby našlo. Ty klobouky docela se mi nelíbily, nevím, proč neřídili se podle starodávných čepců, které posud mezi starými měšťankami je vidět, i čepic mnoho vidět v Chrudimsku, Klatovsku atd.

Dlouhé šaty byly by k posměchu, a viděla jsem, že je nezkrátili.

Také měli ti pánové vydávat ty kroje iluminované, **) aby to ouhledněji vypadalo. Je to ovšem marnost, ale je to potřeba. Lákadlo musí být, když se mají naše paní a panny, posud na vkusné často a rozmanité kroje francouzské navyklé, přivábit k slovanským krojům.

V Nymburce nám také nechtělo zdraví svědčit, ustavičně byl někdo z nás nemocen.

V říjnu 1849 musili jsme dát Hynka, našeho nejstaršího chlapce, do Prahy.

Nemohli jsme stravu a byt draže platit nežli na 80—90 zlatých, ***) poněvadž ještě mnoho peněz na šatstvo, knihy atd. potřeboval. A když musil být člověk od několika set živ, nezbude mnoho, ba co mluvím o zbytí, musili jsme se ohánět, měli-li jsme bez dluhů vyjít.

*) V roce 1848 pokoušely se pražské paní a dívky sestavit nějaký kroj, který by oblékaly při slavnostech a při významných dnech národních.

**) Barevné.

***) Ročně.

Ostatně hoch musil zvykat na všecko. Bydlil u pana profesora Šumavského a chodil do české hlavní školy do Budče. Tuze dobře se učil. Ostatní děti — Karel, Jaroušek a Dora — byly doma.

Josef Němec žádal toho roku za přeložení do Prahy, ale nebylo mu vyhověno. Byl přeložen do Liberce.

Můj muž byl v Liberci velmi nerad a služba tam ho netěšila. Okres neměl veliký, ale nepohodlné cesty a příležitost stála mnoho.

Když šel do Českého Dubu, musil v létě přes Ještěd a když měl několikrát za měsíc ty hory měřit, unavilo to. Ze začátku vyhlížel špatně a my všichni; měli jsme špatný, studený byt. Ale pak jsme bydlili na předměstí Christianově, a měli jsme zdravý, čistý a příjemný byt. Platili jsme ale 120 zl. stříbra, od císaře jsme měli na byt 60 zl. — tedy jednou tolik jsme musili přidat. Vůbec jsme tam byli mnohem draže živi nežli v Nymburku.

Děti jsme do školy neposílali, učitel nám řekl, že by se mnoho nenaučily a na mravech pokazily.

Dora a Jarouš učili se jen česky, Karel spolu i německy, aby, kdybychom tam byli déle musili zůstat, mohl přijít hned do třetí třídy.

Učitel byl Čech, a byť nebyl hlava výborná, dost dobře je učil, aspoň se přičiňoval.

Měla jsem s nimi kříž; děti jim nadávaly, a oni to nechtěli trpět; abych byla dělala ustavičného soudce na ulici.

Dora chodila do dívčí pracovny. Hudbě se učily tam děti výborně od Prokše, pražského Prokše*) bratra.

Školy tam byly špatné, a z tamnější realky neradi přijímali do techniky v Praze.

Společenské živobytí nebylo tam pro nás žádné; já jsem nešla nikam jinam, než k vrchní komisarce Dusbabové. Můj muž chodil mimo to v neděli a v pátek do hospody, kde se obyčejně ouředníci Češi scházivali, aby si v bázni Boží v karty zahráli.

Mluvit se beztoho nesmělo; když jsme si chtěli upřímně promluvit, šli jsme k Dusbabovým.**)

Krajina tam byla rozkošná, v zimě ovšem tam je Sibiř. Z oken jsme přehlíželi celé město, Ještěd a krásné to pohorí, před okny jsme měli plno lipových stromořadí. Ale musilo se tam leccos těžkého strávit.

Po české řeči se nezastesklo, tu bylo slyšet ve všech ulicích; řemeslníků tam je mnoho Čechů, dělníci skoro veskrz Češi a služby též a na trh přijíždějí jenom Češi.

Kdyby Češi pro ty Němce nepracovali, aby mohli bohatnout, nevím, kde by se toho nabrali, a kdyby jim Češky nevařily, a nečistily, čeští sedláci krmí jim nevozili, špatně by to s nimi vyhlíželo.

Ale Češi jsou dobří, oni slouží a nechají si všecko libit, ale co Němec, to pán. Ale přece jsou

*) V Praze byla výborná tehdy škola hudební, jejíž majitelem byl Prokeš.

**) Narážka na tehdejší poměry, kdy Češi byli podezříváni a udáváni.

u nich Češi „böhmisches Gesindel, Diebe“ atd. Ale řádná revoluce na ně, a Češi ať se seberou a vyženou je přes hranice, kam patří, beztoho z českého tuku a mozolů bohatnou a celé tamní okolí tělesně i duševně zkazí.

Ta mravní zkaženost tam je neslýchaná, to není ani v Praze, ba snad ani ve Vídni, co tam, ti boháči nevěděli, co dělat prostopášností, a ten ubohý dělník mře hladem.

Byla bych ráda psala nějaký článkuček o tamnějším životě, ale bála jsem se hrubých Liberčanů. —

Dostala jsem zprávu, že otec můj těžce nemocen, a že mám záhy přijet domů; zpráva ta zaujala mne smutně, a již nemyslila jsem na nic, než dostat se co možná rychle do Zaháně*), což se i stalo.

V polovici dubna jela jsem domů, a přijela teprv v prvním týdnu května. Bylo to smutné pobyty v domově a ještě žalostnější loučení.

Byla jsem celá ztrápená od té doby a od té lítosti měla jsem ustavičně křeče v žaludku.

V svatodušní svátky jel tam můj muž, aby ho ještě naposledy navštívil.

Můj milovaný otec zemřel 28. června.

Veliká to byla pro mne ztráta a veliká bolest.

Chlapce měli jsme oba v Praze zase u Šumavského. V Liberci učili na realce kněží, a nebylo co chválit, potom by se ještě byli musili němečinou trápiti.

*) Rodiče Bož. Němcové dostali se z Ratibořic do Zaháně v Pruském Slezsku.

V Praze seznala jsem profesory Purkyně*) a Hanuše**) i rodinu a byla jsem velmi přátelsky a srdečně u nich přijmuta.

Hanuš je vážný, upřímný člověk a horlivý Čech a jeho rodina je rozmilá.

Purkyněho jsem si představovala co přísného, divného, ale to je člověk jako děcko přívětivý a upřímný, ani by člověk na první promluvení nepomyslel, že je to ten proslavený po celé Evropě fysiolog.

Také jsem obědvala u Staňků s Kollárem,***) který vrací se z Meklenburska, v Praze se zastavil. Paní a dcera byly s ním. Choval se ke mně velmi srdečně.

V Liberci bylo dráž a dráž, takže mnohem levněji bylo v Praze živu být.

Můj muž, navzdor všemu namáhání, získati si důvěru u představených svým namáháním ve službě, pražádného uznání nedošel.

Rázné, svobodomyslné smejšlení, spravedlivé a neohrožené zastávání se národnosti české, zatemnilo všechny ostatní zásluhy jeho u našich temnomilých bürokratů. Syt jsa tedy všelikého pronásledování, hněviv nad nespravedlností těchto pánů, — kteří leckterému úředníku daremnému, který by nezasluhoval zastávat službu velobecní, všelikých výhod poskytnují, kdežto jemu ani tu nejspravedlivější žádost nevyplnili, — věda konečně, že by se teprv po letech povýšení a to ma-

*) Jan Evang. Purkyně byl r. 1849 povolán na pražskou universitu.

**) Ignác Hanuš, professor na universitě.

***) Básník Jan Kollár.

lého dočkal, umínil si, když přišlo provolání na úředníky, hlásiti se do Uher, též žádost zadat; což skutečně i učinil. By nemusil se na vlastní útraty stěhovat, žádal pouze za komissara první třídy se 600 zl. — a náhradu na cestu; mimo toho podotknul, že jen do slovenských krajín přesazen býti žádá a poněvadž má děti, které vyšší školy potřebují, že prosí do míst Břetislavy, Nitry, Trnavy aneb Štavnice kdyby přijít mohl. Udělal to můj muž z nespokojenosti, a nemyslí ani vskutku, že by ho tam dali; a však přišel mu dekret, že je ustanoven za komissara I. třídy se 600 zl. — provisorně — přiměřenou náhradu že dostane na cestu a místo vykázáno mu Jager. Nevzal se tedy žádný ohled na jeho žádost. —

Nelíbilo se to mému muži ani mně jít tam mezi ty pouhé Maďary, to daleké stěhování a krajina také nezdála se být tak zdravá jako výše v Tatrách. Zadal tedy protest, do Jagru že nemůže jít; za jedno že není mocen maďarské řeči, a s lidmi nemohl by tedy v jich řeči vyjednávat, za druhé, že má děti, které potřebují školy a též jen česky a něco málo německy rozumí; nemohl-li by se vzít na jeho žádost, dát ho do slovenských krajín, žádný ohled, že je přinucen poděkovat se a zůstat prozatím v Čechách. Měli jsme chlapce jednoho v 3tí třídě v Budči, staršího v realce české v I roku; dvě menší byly doma; proto přáli jsme si do Břetislavi neb těch druhých větších měst, doufajíce, že by tam realka byla, a příležitost k dalšímu jich vychování.

Já bych nebyla ráda šla z Čech, ale nechtěla jsem radit, aby nechodil, neboť kdyby byl slyšel

později, že se tam jiným dobře vede, byl by mi dělal předhůzky; raději jsem tedy mlčela. Půjde-li on, myslila jsem si, půjdu také; vždyť o několik let nebude zle, něco zkusíme zase a uvidíme, a když budeme se Slováky dobře zacházet, budou nám také přát.

Vždyť on český sedlák je také nedůvěřivý, nepřije panům, a přece nás měli rádi, když se přesvědčili, že jsme k nim upřímní, tož by zle bylo, aby Slovák byl horší.

~~Co~~ Co se týká Maďarů, inu to nebudou snad tak zlí, myslila jsem si, jako se to dělá, ostatně byli jsme již trochu ostřílení, v Liberci byla dobrá škola. Který Čech vydrží mezi Libereckými Němci, ten nemusil se bát ani Maďarů.

VIII.

Žádost Němcova měla výsledek, že místo do Jagru byl ustanoven do Miškovce, města alespoň z části slovenského.

Stěhoval se však do Uher sám; Němcová s dětmi před vánoci r. 1850 odstěhovala se přece do Prahy.

V Miškovci Němcová byla u muže návštěvou v dubnu a v květnu r. 1851.

Dne 24. dubna jsem vyjela z Prahy.

Když jsem s přáteli a s Prahou se rozloučila, rozhlédla jsem se nejdříve, koho náhoda se mnou svedla. Vůz byl pln lidu všelikých stavů.

Vedle mne seděl vysoký muž v šedé bundě a letní čapce; když jsem na něho se podívala, setkala jsem se s příjemnou tvář, rusými vousy zarostlou, a modrým okem.

„Kam jedete? odkud?“ — to bývá již tak na cestě obyčejná otázka, již se zapřádá další pásmo řeči.

Tak i můj soused se mne otázal s názvukem severoněmeckým, jak daleko cestuji. Řekla jsem, že do Uher, a on mi opět navzájem sdělil, že se vrací z dlouhé cesty, kterou konal po řecké zemi, k své rodině do Vídně.

Tím se stal pro mne hned zajímavější osobou, a měla jsem již hromadu věcí pohotově, na které bych se ráda byla tázala; ale soused byl velmi laskav, a jak by četl myšlenky moje, i bez otázek začal vypravovat o svých cestách, a tak zajímavě povídal, že i protější pánové zanechali hovoru o prodeji pšenice a s podivením poslouchali.

Jedno k druhému přišla řeč i na Čechy, a tu já vypravovala zase jemu; znal naši zem a národ jen dle historie, a poslední čas dle pověsti a dle toho, co o nás kde četl, a proto se na vše tázal dopodrobna, jmenovitě na poměr Čechů a Němců. S úctou mluvil o našich výtečnicích v literatuře.

Konečně řekl můj soused tolik: „Já jsem nikdy nesouhlasil s těmi, kteří národní snažení Slovanů za hračku mají, v spisech a řečích proti nim brojí a jim se i posmívají, avšak dlouho měl jsem ty snahy za marné namáhání; nevěřil jsem, že by národ český kdy se povznést mohl k uvědomění své národnosti. Nyní jsem o tom lépe zpraven.“

Z řeči jeho poznala jsem záhy, že je nějaký umělec; také činil zmínku o známosti s nejvýtečnějšími umělci a učenci, o vlastním salonu ve Vídni, kde se notabilita*) umělecká scházívá;

*) Výkvět, nej přednější umělci.

ale kdo vlastně je, nevěděla jsem: až jsme v Brně, kde jsem se půl dne zdržela, jména navzájem si vyměnili, teprv poznala jsem ve svém zábavném sousedu pověstného básníka dra Bedřicha Hebbla.

V Brně strávila jsem odpoledne v Bystřině u myslivny s Helcelem, Klácelem, Bratránkem a Verunkou. *) Těch několik hodin v kruhu milých přátel u veselém rozhovoru uteklo rychle a ve čtyry hodiny ráno seděla jsem již zase ve voze, a jako na perutích letěli jsme úrodnými rovinami Moravy k uherským hranicím, a k polednímu byli jsme v Prešpurku, odkudž se ihned přesedlo do širokých, dobře zaopatřených vozů uherské dráhy a dále k Pešti se ujíždělo.

V Pešti čekal na mne můj muž se svým kočíšem Jánošem, zavalitým Rusňákem.

Krásného večera použili jsme k procházce po nábřeží a na most.

Ráno jsme šli po městě a do Budína nahoru.

Když jsme se vrátili a poobědvali, chtěli jsme odjetí, ale Jánoš nás zrazoval, že bude „zaraz**)“ padat“. Poslechli jsme zkušeného a přečkali jsme déšť.

Pak jsme sedli, Jánoš urovnal svou chlupatou gubu švarně přes ramena, vyhoupnul se na přední otep slámy, bič do ruky, a již jsme letěli.

Jeli jsme ustavičně písčitou rovinou, a sem tam návrsí, porostlé břízou, dubem, někde osamělý

*) Brněnští přátelé Němcové: Dr. Jan Helcelet, prof. brněnské techniky, Frant. Matouš Klácel, kněz řádu Augustiniánů v Brně, Tomáš Bratránek a Veronika Vrbíková.

**) Hned.

dvorec, tak zvané pusty, tak až do Kerepeše, kde jsme museli zůstat přes noc.

Sotva se rozednilo, vstali jsme; jítro velmi krásné, a cesta vždy příjemnější.

Do Hatvanu přijeli jsme na oběd; první to městečko maďarské, které jsem viděla, vystavěné naskrz z blátových cihel.

Po obědě jeli jsme dále s připřeží, neboť by byli Mišo a Panna*) v „hlbokém homoku“**) uvázli, jak Jánoš tvrdil.

Měli jsme tedy čtyry koně vedle sebe spřežené, jest to způsob v Uhřích, a dva kočí, kteří spolu málo mluvili, ale hodně fajčili a na koně křičeli.

K Gyöngyösi (Dinděši) je krajina pěkná, záběhy pohoří Mater se tu zvyšují; město je jako každé jiné maďarské, vyjmouc několik čistších zemanských stavení. Do Kápolny přišli jsme na nocku.

Ráno jeli jsme rovinou kukuřicovými poli, lukami až do Mező-Kövesdu.

Z Kövesdu je cesta rozmanitější; rovina poznenáhla přestává, pahrbky se zdvihaají a okolo Haršáně, poslední to štací před Miškovcem, jede se mezi vrchy, porostlými dubem, po vysokých stráních, s nichž viděti dolů do svěžích údolín, kde sem tam pasáka vidět a několik volů; ostatní jak by vymřelo.

Když se sjede s poslední návršiny dolů, zůstanou vrchy v levo a jede se do široké doliny, jejíž plochu protéká Šajó,***) na jejímž levém

*) Jména koní.

**) Blátě.

***) Slaná.

břehu leží město Miškovec,*) jako by opřené o vrch, na němž viděti ve třech řadách bílých domků, viných to sklepů.

Miškovec má asi 25.000 obyvatelů, je rozsáhlé, ale nepořádně stavěné město. Široká hlavní ulice je spolu i náměstí, a tam jsou i nejspřádanější stavení privátní i veřejná, stoliční dům, divadlo (ještě nedostavěné) a dlážděné chodníky podél domů, tam jsou také nejlepší sklepy;**), „sklepník“ zove se kupec.

Kdo si všimne trochu těch jmen na štítech, pozná už dle těch, že tu velmi málo řemeslníků a obchodníků Maďarů; a kdyby si i maďarskou koncovku zavěsil, přece poznati na první doslech slovanský význam.

Němci a židé si namnoze jména zmaďařili docela.

Přes vesnici Čabu a předměstí Mindsent vjeli jsme do města, kde jsem se u jisté vdovy ubytovala.

V příbytku u domácí paní тихо jak v kostele.

Všude velmi čisto, a bylo vidět, že každá věc od dávných let stojí právě tam, kde ji majetnice postavila, že v těch tichých jizbách převratů žádných se nedělo.

S velikou ochotností mě domácí paní poučovala o všem, co mi neznámo bylo, a ukázala mi špižírnu, v níž bylo množství sušeného ovoce, zelina a koření, mně nepovědomého, z něhož dělají omáčky, dosytky a jinak a jinak ho upotřebují,

*) Miškolac.

**) Krámy.

co by se u nás za hatlaninu považovalo, co mi ale paní velmi schvalovala.

Po kolik dní nabízel Jánoš zajeti do Topolčan, to prý je „barz šumná kúpel“; byla jsem taky zvědavá, jakou to krásotu uvidím. Vyjmem-li špatnou cestu a prach, byla jízda velmi příjemná.

Topolčany leží v rozmilém závvrší, a byť tam našel i nepohodlí a nepořádek jako jinde, přece to zůstane „šumná kúpel“.

Patří biskupu hugváorskému, nájemník lázní je žid.

Dle rozsázení stromů a zarostlých procházek zdá se, že tam býval sad k obveselení a že bývalo tam kdys lepšího dohledu.

Vyjeli jsme také do Edeléně.

Edelén patří princovi Koburgovi-Kohárymu, a je to pěkné panství.

V Edeléni dal princ vystavět fabriku na cukr, velké stavení, pořádně zřízené, a do ní povolal úředníky z Čech a Moravy a dělnictvo pozůstává skoro ze samých Čechů.

Musel si vystavěti ale dříve silnici do hor, chtěl-li mít laciný dovoz uhlí.

Mimo fabriku je tam krásný zámek a při něm park, vesnice je ale nepořádná jako každá jiná, a uprostřed ní široká blátnice.

Pan direktor přijal krajanku s velikým potěšením, a v kruhu jeho milé rodiny ušel nám den jako hodina.

S večerem rozloučili jsme se s přívětivými hostitely a s krajany.

Každou středu je trh, a v Miškovci jsou trhy velmi silné, zvlášť na obilí.

A což teprve hlučný bývá „jarmok“ !

Než přešel, uslyšel člověk hovor latinský, slovenský, srbský, francouzský, německý, maďarský, židovštinu a cikánskou hantyrku.

Po hostincích a krčmách hraje hudba a v posledních tancují mladí lidé oblíbený čardáš a tatíkové pijou do pozdního večera; pak se rozejdou pořádní domů, nepořádní pijou, dokud kapsa stačí, a třebas i více; dokud má sedlák kousek pole a kde být, postará se žid o zaplacení.

Vyjeli jsme si též do Jágru.

Okolo Jágru je mnoho vinic a bedlivě hleděných. Je vidět také mnohem více zahrad, a zelenina se odtud do okolí rozváží.

Život v městě je tichý, není tu po ulicích takového hřmotu, jako jinde.

Město je čisté, pěkné domy z kamene a cihel stavěné, dlážděné, zkrátka je pěkné.

Kroj vesnického lidu, který jsem tam viděla, nelíší se od ostatního, vyjmouc snad vybranější látky a že mužští u konců černých šálů na krku zlaté třepení přišité měli.

Večer byli jsme v hostinci; u všech stolů seděli hosté s kloboukem na hlavě, hulákali a třískali do stolů, jako by Bůh ví co vyjednávali, a nebylo to nic, jen tak zvyk.

U otevřených oken hrála společnost cikána Banko, která po celé tamnější krajině za nejlepší vyhlášena je, a nejen tam, i ve Vídni, kde v divadle slyšeti se dala.

Ráno, když jsme odjížděli, bylo po ulicích živo, byl trh, a druhý den začal „jarmok“.

Konečně jednoho dne rozloučila jsem se s mužem a se známými a jela jsem domů. Bylo ujednáno, že se ještě dále podívám,*) ale ve Vídni čekal mne list, že Jarouš nemocen, a ten mne donutil rychle do Prahy se navrátit.

Dlouho měla jsem hotový špitál.

IX.

V srpnu dostala jsem od muže zprávu, že je přesazen do Ďarmot Balassi,**) blíže Ostřihoma, nedaleko Vácova.

Město je sídlo maďaronské šlechty, ale okolí slovácké.

Bylo mu to velmi milé, že se dostane tam, a i já jsem se z toho těšila, doufajíc, že snad přece bude možná, bychom žili pospolu.

Hynek odbyl realní zkoušku velmi dobře, měla jsem z něho radost. Učitelové ho chválili co jednoho z nejlepších žáků.

Karel neměl tak skvělé vysvědčení jako Hynek, ale nebylo špatné. Byl v třetí třídě školy Budečské.

Dorinku i Jarouška neposílali jsme do školy; trochu jsem je cvičila sama.

Přítel Klácel dávno mi psal, abych přijela na Hory u Třebové. Nahlídla jsem, že to bude dobře dělat i mně i dětem a jela jsem.***)

S rozkoší užívala jsem idylického života tamnějšího. Věru, tam člověk okřál! Hory, lesy, roz-

*) Do Lednice a do Brna.

**) Ďarmoty Balašovy (Balassa-Gyarmot).

***) Hory Panny Marie u České Třebové. Němcová tam byla v září 1851.

košné vyhlídky, vodu jako krystal (zázračnou ještě k tomu), lázně, samota; spravedlivou smetanu, dobrý chléb s chuťným máslem a tvarohem, pečeně každý den a víno — po jídle čtla se v lese výborná nějaká kniha, neboť i o nevšední bibliotéku bylo postaráno.

Děti se velmi dobře bavily, chodily po lese celý den, chytaly pstruhy, Karel motýle, salamandry a ještěrky, Jarouš pásł kozy hospodského a Dora přismrdovala všem i také s nimi kuželky koulela.

Všichni jedli a mazali se v blátě až byla rozkoš na ně se podívat. Mimo to také zlobily.

Ale všem nám tam dobře sloužilo.

Na počátku zimy se však Němcová opět těžce roznemohla.

O nemoci psát — —?

Vstala jsem s úmyslem zůstat již celé dny mimo postel, ale nešlo to, chvílemi ráda jsem hledala lože. Dr. Čejka*) řekl: „Když chcete vstát, tak vstaňte“, a doložil „však umřem tak jako tak“.

Dr. Lambl**) se hněval, že vstávám; chtěl, abych vydržela v posteli do vánoc, abych alespoň nějakou úlevu cítila — upřímně se však také přiznal, že by ještě ani potom nebylo pomůženo — a že se nedá nic při té nemoci dělat.

Měla jsem se trápit v posteli, to jsem se raději trápila mimo postel.

Já jsem se ani té smrti tak nebála, jako dlouhého postonávání — člověk za živa odumře

*) Lékař a přítel Boženy Němcové.

**) Rovněž léčil Němcovou.

všemu — a promrzí se sobě i jiným. Když už má přijít, tedy jako blesk ať mne zachváťí.

Čekala jsem také ty dny muže*) a myslila jsem, že by mu bylo nemilé, najít mne v posteli.

Děti se mohly zbláznit radostí, a i já jsem se na něho velmi těšila.

Z první polovice roku 1852 není ani dopisů Němcové, ani prací literárních, z nichž by bylo možno sestaviti pokračování jejího životopisu vlastními jejími slovy. V srpnu toho roku odjela s dětmi za mužem do Ďarmot.

V Ďarmotech jsme byli jako na posvícení; já ovšem měla jsem dopoledne „vela roboty“,**) odpoledne koupat, když bylo prádlo bylo zase hladění, a tak jedno ke druhému, že někdy po kolik dní jsem ani k psaní nepřišla, a večer, když jsme přišli od koupání, ráda jsem si odpočinula.

Jaroušek dostal velmi silný křečovitý kašel, a já jsem nebyla prosta choroby, jak bych si byla přála, ač jsem mnohem lépe vyhlížela.

Jeli jsme do Bystřice, do Štavnice a pak do Sljače, kde muž ouřadoval. Zpátky jsme se vrátili přes Zvoleň. Jeli jsme s přípřeží, ale na vozech velmi bídných, strášli jsme se tedy řádně na té cestě. Tam to jinak nebylo, a musel být člověk spokojen, když nemusel jet na hnojníku; však ten vůz mnohem lépe nevyhlížel.

Byla bych zaplakala, když jsem dávala těm ohromným vrchům „s Bohem“, ale také jsem zase

*) Josef Němec přijel na vánoce na dovolenou.

**) Mnoho práce.

ráda byla, když jsme se blížili Ďarmotům a k domácímu pohodlí, neboť bylo chladno a pochmurno.

Sljačská koupel*) mní dobře dělala, ačkoliv jen čtyřikrát jsem se koupala.

Děti jezdily z rána již na voze s pacholkem na pole, kde kopali krumple**) a strávily tam do polední a zase do večera. Odpoledne i já jsem se k nim šla podívat, seděla jsem na pytli brambor, nebo na zemi, poslouchala jsem rozhovor dělníků, dívala jsem se, jak nedbale ty brambory vybírali a chvílemi jsem se hněvala s dětmi, které zároveň s kačaty kolem běhaly.

Byla jsem o mnoho zdravější a sílila jsem, jen že jsem byla opálená jako cigánka.

Byla bych přála každému jen tak tři dni být místo mne tam v kuchyni a dívat se na to vaření a na tu celou správu a gazdování, to by byl koukal a kdyby musil jíst taková jídla všeliká, že se až na nic dělá jen z podívání!

Ale zato to pěkné ovoce a laciné a chutné!

Pátého října byly tam vinobračky, na které jsme byli pozváni v Ďarmotech do vinice i do okolí. Byl to zase pěkný rámus!

Dne 8. října vyjeli jsme z Ďarmot a 10. byli jsme v Praze, aby si chlapci mohli připravit ještě svoje věci, jichž jim třeba bylo do školy.

X.

Následujícího roku — 1853 — Němcová odjela do Uher již z jara.

*) Sljač, lázně ve zvolenské stolici.

**) Brambory.

Blížilo se zas loučení.

Ale je lépe, když si myšlenku, která nás straší, často připomínáme, snáze ji pak sneseme. Avšak každý, buď sebe tmavší obraz má své světlé stránky, a já neměla jsem příčiny ještě tak příliš si naříkat; to dávno, dávno jsem věděla, že štěstí moje jediné jsou mé děti a prozřetelnost tak byla příznivá, že mne o ně neolupovala. Neměla jsem jí děkovat?

Žádný není a nemůže být úplně šťasten; moje nepokojná duše měla být spokojenější se svým losem. Co mi vlastně scházelo?

Ach, já jsem byla slabý otrok svého vášnivého, věčně nespokojeného srdce, a nebyla jsem nikde a nikde šťastná, tak málo v Praze, jako kde jinde.

Láska k dětem byla mé jediné štěstí, a když jsem viděla, že můj miláček, Jaroušek se uzdravuje,*) že moje snaha nebyla marná, byla jsem spokojená.

I příroda podala mi vždy útěchy. Ale byly doby, kde mne nic utěšit nemohlo.

Němcová vypověděla byt, dala starší syny Hynka a Karla na byt k profesoru Šumavskému a dne 5. května odjela s mladšími dětmi do Darmot.

Vstoupila mně slza do oka, když vynášeli almaru o jedné noze, to tvrdé, tolikrát spravované kanape, když jsem naposled se podívala po těch pokojích, kde bylo jako v olověných pecinách benátských, a naposled když mi zavrzly do uší ty věčně zpí-

*) Syn Němcové, Jaroslav, těžce stonal tyfem.

vající dveře, které mnohého zlobily. Vždyť se k tomu pojilo tolik krásných památek!

Cesta naše byla dobrá; celý den bylo jasno, a noc krásná; ve $\frac{1}{4}$ na 10 byli jsme v Prešpurku, a ráno v $\frac{1}{2}$ ve Vacově.

Děti byly vesely (Marii*) též jsem k nim počítala) — Jaroušek je ustavičně poučoval, a když jedna nebo druhá anebo obě dvě usnuly, vzal si psíka, a vykládal mu, jak se která řeka jmenuje, a dělal mu kázání, jak se má na cestě chovat. Byl velmi čilý, i dlouho do noci neusnul, teprv za Prešpurkem, a sotva se rozednívalo, probudil se, a první otázka byla, jeli vidět Dunaj — a když právě z ranní lehké mlhy vidět bylo lesklý pás vážného toho bařka (táty) — tak mu říkají — zbudil honem Marii i Doru, a musely se koukat.

Ve Vacově zjedнала jsem si hned příležitost, ale přece teprv v 8 hodin jsme vyjeli, neboť Maďar, když má zapřahat, teprv vzpomene, že má koně nekované, vůz že potřebuje správkou, a řemínky že jsou potrhány.

Z Vacova do Darmot je 5 mil, my ale přijeli teprv v 6 hodin večer domů, z toho sudte, jaká to cesta, teprv čtyry dni tomu bylo, co přestalo pršet, a kdybych byla o tři dni dříve přijela, nebyl by mne nikdo vezl ani za 50 fl, taková propastná cesta byla. Viděla jsem to posud; kdo neviděl uherské bláto, ten si o blátě nemůže žádný pojem udělat, to je bláto předpotopní ještě. Nemohli jsme ani všude na voze zůstat, sice by nás

*) Služka, kterou Němcová měla z Nymburka. I psíka s sebou vezli.

tři dobré koně, kteří při lehkém vozíku připřáhlí nutí byli, neutáhli; kdyby dětí nebylo, raději byla bych šla pěšky, neboť to byla tehdy radost být v poli. Obilí bylo na vzdor zimě mnohem krásněji zrostlé než v Čechách, a stromy jedním slovem květem obsypané; lidé si příslibovali neobyčejnou úrodu, jakkoli se každý bál té neobyčejné tam zimy. Ipola*) tak byla vystoupila, že když jsme na poslední pahorek před Ďarmoty dojeli, město před námi leželo, jako nějaký přístav; celá ta kotlina jedno jezero.

Velice jsem se zarmoutila, neboť moje zalíbená procházka do Podlužanských lesů byla na dlouho zkažena. —

Němec se mrzel, že jsem mu nedala vědět, kdy přijedu. O byty tam bylo hůř než v Praze, tři malé pokojíky s kuchyní 200 fl, to byla neslýchaná dražota. Kdyby mohl člověk zůstat v stanu v zahradě, bylo by nejlaciněji, zahrady byly tam lacino k najmutí; pan manžel chtěl mně udělat trochu práce, aby se mi nezastesklo, a najmul jednu, ale bez stromů a pažitů, jen pro zeleninu, a nechal všelicos zaset. Byla jsem ráda tomu, ale dalo to práce mnoho, dokonce an byla kus od domu; za to ale bylo hojnost zeleniny.

Zasadila jsem si sadbu, všecko, co jsem jen potřebovat mohla, i melouny, tykvice a kukurici. Špenát sotva byl ze země, když jsem přijela a za několik dní tak vyrostl, že už k obědu jsem ho natrhala; ta samolibost jde tak daleko, že se mi

*) Řeka.

zdál lepší být, než z cizí zahrady, ačkoliv by to nikdo nebyl mohl říci.

Divná je to tam kotlina, každý den jiný vítr, a jinaký jeho účinek; je-li severní, aby člověk hned kožich oblékl, a duje-li jižní, není možno vydržet pro parno na venku. Několik teplých dnů bez deště, a voda opadla, a jasné slunce tak nános písku vysušilo, že bylo možno přes luka chodit, kde před krátkem jezero stálo. Ale cesta k jízdě do Podlužan byla roztrhaná, a celé jámy byly uprostřed silnice, že dřeva přes ně položit museli, aby mohli chodit; to ale Maďarům nevadilo i na tu cestu se pustit, on žene koně do těch jam, vyvázne-li, uhání dál, praskne-li vůz, kleje až hrůza a koně div neutřízní, jsou to lidé jako dobytek.

V letě je v té kotlině jako v Sahaře; to není prý ani člověka ani dobytek vidět v poli, v polodne není možno vydržet horkem, a v staveních chodí polonazí.

Je obklopena kolem vrchy, a tak slunce tam jen sálá; a pak to dělá ta písčitá půda, jako by po žhavém uhlí chodil, tak půda pod nohou pálila. A jestli se zdvihl vítr, byl okolo oblak písku a jako mračno hnal se dál a dál, a kde nebylo před chvílí ničeho, než trávy, tam se stala rychle závěj písková, která zůstala, dokud ji opět vítr jinam neodnesl.

A tak i ve vodě nebezpečno; každé přibytí vody dělalo jiné jámy, jiné pahrbky na dně řeky.

Nejvolněji mi bylo, když jsem zase po dlouhém čase vešla do stínu těch krásných lesů!

Zase jsem viděla ten sličný barvínek (vinca), který se na mě svým tmavomodrým očkem

díval, jako by rozuměl myšlenkám mým; tu byla zase ta známá líska, vinice, ti psi, volí, ty známé tváře, i ten kluk ciganský ještě tak nedbale seděl a neodvykl si nohama klátit, všechno bylo to samé, lidé ta samá špina, vnitř i zevnitř, příroda krásnější, mladá, nic se nezměnilo, jen já jsem nebyla ta samá!

Velmi jsem si přála, moci tak cestovat po všech těch krajinách tam a prozkoumat ty nejodlehlejší kouty v lesích, zajisté by se tam mnoho našlo důležitého k poznání národu.

Ale na to bylo darmo myslet.

Dostala jsem tam památku k obstarávání na hřbitově — hrob to známého Čecha, zemřelého finančního rady Negro. Jeho paní — souchotinářka — s jediným synem odjela; dala mi na památku spisy Shakespeara, psa a ten rov.

Jak ji to bolelo, že na takovém hřbitově leží, a hrob jeho že bez kvítí a vedle že leží vězeň!

To jediné je místo, kde jsme si všichni rovni! — Ba ne, i na tom místě vidět rozdíl stavu, a jinak ukládá se mrtvola bohatého, jinak chudého! — a jediná rovnost v tom, že shnit musí jeden jako druhý.

I já si někdy myslila, tam nebo tam bych nejraději pochována byla — jako by to nebylo *pro mne* pak jedno, jestli nade mnou bodlák nebo růže roste, jestli mne jen hlína aneb ještě kámen tlačí! —

Hřbitov u Ďarmot je při samém městě na blízku velkého močálu. Ohrazen je příkopem, který místy není ani tak široký ani hluboký, aby dobytek okolo chodící aneb se pasoucí na hřbitov se nedostal. Ovšem strana od hřbitova je osázena

kustovnicí, z níž tam obyčejně ploty dělají, ale kusem je hustá jako plot, kusem nic.

Ptáš-li se, proč si hřbitovy neohrazují, odpoví ti Maďar: „Jest to způsob židovský — ale Maďar miluje volnost a svobodu i po smrti!“ Slovák poví: „Ne proto, ale že by se mu nechtělo o soudním dnu přes zeď lézt!“

Hřbitov podobá se háji, tu stojí hromada stromů, pod nimi chrast, takže člověk proléztí nemůže; tu zase stojí jednotlivý strom neb keř, a zase kus prázdného místa, na němž obyčejně nejvíce hrobů. O seřadění rovů není řeči, a jako na ulici, tak i tam — tu pahrbek, tu jáma.

Zpomene-li milující srdce a ověňčí-li hrob kvítím, je-li krásné, zajisté na něm nezvadne; jestli si je pasák za klobouk nedá, ozdobí se jím cikánka.

XI.

V červnu*) potkala nás nemalá nehoda.

Můj muž byl sesazen z úřadu pro politické „rejdy“ v roce 1848—49 a bylo proti němu zavedeno vyšetřování.

Věru, byla to rána neočekávaná a bolestně se nás dotkla.

Přišlo na tamnější okresní úřady, aby mého muže pozorovali a ve lhůtě dvou měsíců zprávu podali o jeho politickém smejšlení. První dni června ale přišlo najednou od ministerstva na tamnější direkcí, že je následkem udání skrze provinění politické od roku 1848—49 — suspen-

*) Roku 1853.

dován, a že akta vyšetřovací odevzdali generálnímu prokuratorství do Prešpurku.

Bylo to následkem nějakého udání na ministerstvo, že muž v roce 1848—49 měl velezrádné řeči, že je zuřivý Čech, republikánsky smýšlející a že má velký vliv na Čechy, protože paní jeho je česká spisovatelka, vládě nepřátelská a u Čechů velmi oblíbená.

To se mu kladlo za vinu, a spolu i mně. Co se jeho týkalo, neměl nikdy řeči k lidu, tím méně velezrádné, a že je Čech, to nebylo snad protizákonné? Byl úředník poctivý a tak příčinnivý o dobro státu, že se mu ne každý mohl vyrovnat. Co se republikánství týkalo, to bylo k smíchu, dokonce že by byl chtěl tu ideu v Čechách uskutečňovat!

Co se mne týkalo, já jsem nikdy proti vládě nepsala, to se těm maličkostem, které jsem tu a tam po časopisech psala, velká čest děla, moje pero popisovalo jen selský život, a nikdy se netýkalo vladaření nejvyššího; co se smejšlení týkalo, to jsem nebyla povinna povědít, a tuším že ještě není na ně censura. — Kdo ten udavač byl, jsme nevěděli, musil to být ale velký darebák, na udání malého darebáka by se nebyla kladla taková váha. —

Smutné bylo pro nás, kdežto žádného jmění jsme neměli, v Darmotech dost draho bylo, že jsme musili s polovičkou živi být; za děti v Praze každý měsíc 30 fl, co nám zůstalo? A jak známo, trvá vyšetřování u nás každé hodně dlouho; — a co pak? — bude za nevinného prohlášen nebo

ne; kdož to mohl vědět, kde libovůle jednotlivců panuje?

Dost jsem se přemáhala, abych muže, který se tuze rmoutil, potěšila, ale nic to platno nebylo, ta strast duševní přemůže tělo, a tudy ta ustavičná churavost, kterou bych leda spokojenou a veselou myslí přemoci byla mohla.

A z Prahy přišla smutná zvěst, že Hynek churaví a doktor ani netajil se, že to sotva dobře dopadne, ačkoliv si žádný nemyslí, že by to vzalo tak rychlý konec!

Dlouho jsem to nevěděla, že stůně, neboť celá naše korespondence se zadržovala!

Nikdo si nemohl pomyslet, jak mi tam bylo, s tou bolestí a strachem v duši!

Muž chtěl, abych všeho nechala a jela, což jsem také chtěla udělati, jakmile by doktor byl psal, neboť jsem myslila, že Hynkovi mnoho prospěje moje přítomnost, an byl nemluvný a žral v sobě mnoho, co mu v jeho chorobě škodilo.

Když jsem viděla doma tu sklíčenost, bolest cítila v duši i těle, nevěděla jsem věru, co si počít.

Kdybych byla měla peníze a Hynek by byl zdravý, byla bych se vystěhovala s dětmi někam daleko, třeba do té Ameriky.

Hynek byl vždy zdravý, ale velmi silně rostl, byl 15 roků stár a byl vyšší o kus než já. Jednou se silně uběhl, dostal píchání na prsech a kašel. Nevšiml si toho, až bylo zle, pak se k tomu přidal průjem, který nebyl k stavení.

Muž žádal, aby byl dovolen do Prahy, abychom mohli být živi, ale přišlo mu — že se nesmí z Ďarmot vzdálit.

Co dělat tedy; sebrali jsme poslední, co jsme měli, a odjela jsem s dětmi do Prahy.

Museli jsme si na cestu vypůjčit.

17. října přijela jsem do Prahy a jen co jsem se s tím dítětem drahým rozloučila a s ním promluvila o všem a spokojila jeho touhu. Druhý den skonala.

To byla nejbolestnější rána, při té srdce krvácelo!

Byl to hoch pilný, hodný, já svoje nejkrásnější naděje v něm viděla vyplněné a mnoho doufání jsem v něho skládala. Přeszkoda bylo toho mladého života!

Nereptala jsem proti Bohu, ale mnoho na mne ukládal; duch můj to snášel, ale tělo klesalo.

Známí, profesori realky a spolužáci vystrojili mu krásný pohřeb, a i to považovalo se hned za nějakou demonstraci.

XII.

Nevěděla jsem, čeho se chopit, abych to živobytí protloukla. Kdybych se i z toho zármutku probrat chtěla a psala, nebylo toho, kdo by v češtině rád tiskl, nebyl odbyt. Měla jsem lecco napsané, co ležet muselo.

Muž byl celý zoufalý nad smrtí toho nadějného chlapce a nad svým postavením i budoucností.

Měli jsme v Praze veliký byt v Žitnobranské ulici, za který jsem musila platit 120 zl., nikde jsem nic jiného nedostala. Měla jsem topit ustavičně, aby se mi děti, beztoho churavé, neroznemohly, měla jsem jim dávat dobrou stravu, a neměla jsem nikdež ničeho.

Ouředník, když sloužil poctivě jako můj muž, ničeho uspořit nemohl. Žili jsme tak od měsíce k měsíci, doufajíce, že přece, až ty děti k něčemu přivedeme, lepší časy nastanou.

Na dvě strany hospodařit, byt platit, zkrátka všechno dělit, kde obě místa byla drahá, to nás strhlo.

Na mužovo odvolání, že slouží nepřetržitě 29 let, udělali mu alespoň to, že mu dali alimentaci,*) dvě třetiny, tedy 42 zl., ale kam to stačilo, když musil zůstat tam; a vzít ty děti a zůstat tam s ním v té divoké zemi, kde je všechno ještě jako před 500 lety, to přece by bývalo nesvědomitě, co by z nich bylo?

Realku byli bychom přece rádi odbyli, a byt jen nižší. Karel byl už v třetím roku, pak chtěl na zahradnictví, on měl chut a vlohy k botanice a hudbě a byl slabé konstituce.

Jak všechno vypadne, jsme nevěděli, muže se na nic netázali, jen se žádala od ministerstva jeho konduita**) a ta byla skvělá, jakož i vysvědčení od žandarmerie stranu jeho chování.

Já jsem ležela celou zimu, bylo mi velmi zle.

Muž mi nemohl více posílat než 15 zl. měsíčně. Kam s tím? Bylo nás pět osob!

Muž se domníval, že když já budu v Praze, on snáze dovolení dostane jít též do Prahy a vyšetřování tam očekávat, které se s počátku vedlo od vyšetřující komise vojenské. Ale nebylo mu to na žádný pád dovoleno!

*) Alimentaci = část platu, aby mohl býti živ.

**) Konduita = výkaz o chování se.

Měla jsem více prací rozdělaných, které bych byla mohla dobře odbyť, ale co bylo všechno platno — potřebovala jsem k tomu trochu zotavení mysle; v tak hrubých těžkostech postavena být, a psát, není každému dáno.

Ženskou prací čeho vydělat, dokonce nebylo možno.

Žili jsme co nejskromněji možno, jen aby hlad nebyl a slušně se mohlo mezi lidí jít; a přece tolik to stálo! Prodala jsem, co jen jakous takous cenu mělo, dluhy jsem měla a na konec — byla jsem zhavena i tolio, co mi mohl muž měsíčně posílat!

Němec jel totiž s přítelem Daňkem z Bystřice k sv. Mikuláši, neměli pasy, žandarmové je chytli a u sv. Mikuláše je zavřeli do chládku.

Bylo to nepředložené, že jel! Uvalilo se na ně podezření, že jsou ruští emisarové.

Němcovi byla hned alimentace zadržena — —

Musila jsem se po nějaké službě ohlížet. Měla jsem přijmout službu společnice u jedné melancholické dámy v pražském blázinci, s dobrými výjimkami. Chtěla jsem se té trpké službě podrobit, ale ona začala najednou tak tuze řádit, že nemohli k ní nikoho, mimo silnou služku pustit.

Nebyla bych se žádné práce štítila, jen kdybych byla věděla, že ní vydělám dětem na živobytí. Nevěděla jsem, kam se obrátit, co počít!

Prosívala jsem často za jiné lidi, činíc to ráda, bez ostychu; ale když neštěstím přinucena za sebe a za svoji rodinu prosit jsem měla, přicházelo mi to za těžko i tenkrát, když k nejšlechtnějšímu srdci jsem se obracela.

Měli jsme mnohdy hladu dost.

Někdy se mi to živobytí tak hnusilo, že bych je ráda byla odhodila. Ale když jsem pomyslela, že je na světě tisíců a tisíců lidí mnohem, mnohem nešťastnějších, pak jsem se styděla, že jsem tak malomyslná.

Karel byl ve společenské zahradě co učedník; měl k botanice vždy zvláštní chut, byl slabý také tělesně, myslila jsem, že to bude nejlepší pro něho.

Pán s ním byl spokojen, byl na tři léta zdarma, ale stravovat jsem ho musila sama.

Za čas jsem někdy dostala tu a tam od někte-rého dobrodince příspěvek, ale byly zlé časy, každý měl sám sebou co dělat — a ten, kdo mohl dát, nedal.

Vůbec jsem se naučila za ten rok znát lidi — v nouzi pozná přítele — pravda svatá.

Mnohou pevnou důvěru, mnohý krásný ideál jsem pochovala!

XIII.

Po Hynkově smrti, když mne všechny těžkosti, choroba, zármutek, bída, klam v lidech, jež jsem za přátele držela — vše to když na mne doráželo a mysl moji tížilo, našla jsem v spisech svých lístek, na němž poznamenán byl plán k „Babičce“, již od tří let.

Čtu s větším a větším zalíbením, a jako nějaká fata morgana začne tu přede mnou vystupovati luzný obraz údolíčka do nejmenších podrobností a v něm tichá domácnost Proškovíc rodiny, v níž babička hlavní osobou.

Staré bělidlo v údolí Úpy v Ratiběřicích.

Nemohu to ani povědít, jak mne tenkrát vzpomínka ta, unášejíc mne z trudu života do utěšených dob mládí, umírnila, potěšila.

S chutí pustila jsem se do práce.

Začala jsem pracovat v nejtrapnější době mého života — když mne omrzelo v světě žít.

Utekla jsem se do toho osamělého stavení, k nohoum milé babičky, a když jsem slyšela její rozumná slova, její písně a pohádky, když tu přede mnou stál její milý obraz, mněla jsem, že jsem děvče, běhala jsem s veselou myslí polukách, lese a háji, navštívila ty upřímné duše všecky a zapomněla při nich na všecek ostatní svět, se všemi jeho trampotami.

Děj jedná v Hradecku, a já schvalně všecky obyčeje, zvyky, přísloví a obraty v řeči ponechala, jako také v „Karle“, kterou jsem psala do Perel.*)

Byla to první větší práce a neměla jsem vždy ani pokojné mysle ku psaní.

Libost moje na osobě babičky byla vinna, že jsem na ostatní osoby méně se ohlížela a tak je nelíčila, jak by se bylo patřilo.

XIV.

Můj muž dostal povolení, odebrat se do Prahy a tu ukončení procesu očekávat. Přijel v dubnu.

Myslila jsem, že bude pro nás lépe, ale naopak.

*) Povídka „Karla“, kterou Němcová uveřejnila v „Perlách českých“.

Ludrův mlýn v Ratibořicích. Náchodsko.

Pro nás neměla jsem víc od něho než dříve. příspěvky však leckteré, jež mi známí na stravu poskytli, odpadly.

On nejen že pro svou potřebu více spotřeboval než tam, ale neměl ani za ten peníz tu stravu co v Uhřích, nepočítaje hostinnost, které tam účasten byl. Co nejhoršího, že tam alespoň *nějaké* zaměstnání měl, a v Praze pražádné neměl. Celý den seděl doma, četl a kouřil, zlobil se na celý svět, lál a žral se. Tím ovšem překážel mně v práci, ana jsem neměla být tak pohodlný, abych se byla oddělit mohla.

Přátelé se člověka v takovém postavení, jako byl on, vzdalují, a to ho též bolelo.

V Uhřích to necítil.

Vyšetřování však bylo zcela skončeno a jen se mělo rozsoudit.

Mužoví se nelíbilo, že jsem se tak zcela oddávala spisovatelství, raději by byl viděl, abych byla virtuosní hospodyní. Ale nemohla jsem si pomoci. Nebylo to prázdné slovo, nemohla jsem — v hospodářství jsem byla pouhý bezdušný stroj. Musila jsem psát; když jsem mnohdy mrzutostí neb starostí sklíčena byla, jak jsem sedla k práci, zapomněla jsem vše a žila jsem v jiném světě, ba někdy bych byla zapomněla na jídlo i na spaní, kdyby mi byli dali.

Měla jsem schopnosti k literárním pracím, mnohem však více dobré vůle a přičinlivosti.

Kdyby byla k obojímu přibyla ještě větší zkušenost, rozsáhlejší názor světa, doufala jsem, že bych byla mohla prospěti ještě mnohými pracemi národu svému.

Ráda bych byla cestovala — a sice do některých krajů Slovenska. Trenčín, Liptov, Turčany, Orava, Zvoleň, Hont, Novohradský kraj — to byly první kraje, které jsem si přála seznat.

Cíl můj byl, poznat co možná život slovanského národa a vyličit ho věrně a pravdivě.

Nechci se přeceňovat, ale to jsem věděla, co se týče poznání národního života, národní poesie a řeči, že by žádný muž tak ji nevyčerpal — nechci říci snad nepoznal — jako já. Jsou jisté věci, které jen oko ženské poznat může, do všech tajností domácího života nedá se cizinci nahlídnout, ba vím, že ani domácímu mužským ne.

A na Slovensku jsou poklady, o jichž dobývání se nikdo nestaral, alespoň ne v té míře, jak by se mělo a mohlo starat, a to ne na pravých místech.

Menší děti jsem si zaopatřila, aby mne na těch několik měsíců nepohřešily, a Karel beztoho byl celý den v práci a doma ani nespál.

Všecko jsem si spořádala, abych mohla být tři, čtyry měsíce z domu. Jednalo se jen o prostředky na cestu.

Každý mi úmysl můj velice schvaloval.

Palacký sám řekl, že by mi dal na cesty, kdyby právě byl tolik měl. Ale co mi to bylo platné, chtít a chtít, když nebyl skutek.

Něco se dalo stlouci, ale to nepostačilo.

Já pro svoji osobu jsem byla zvyklá skromně žít, nebyla bych mnoho potřebovala, ale přece jsem některé potřeby na cestu musela mít. Asi tři sta zlatých bych byla potřebovala.

Byl můj pevný úmysl, každý rok na čas cestovat. Jednalo se jen o první cestu, na ostatní bych si byla vydělala.

Kdybych co muž byla jít mohla, nikoho bych se byla neprosila o podporu, ale to nešlo, já bez-toho i tak dost zkusila. Ale nic mne neodstrašilo.

Zámek v Ratibořicích.

Na jaře 1855 vyšla „Babička“.

Pospíšil, *) boje se, že bude kniha v celku drahá, vydal ji ve čtyřech sešitech. Bylo mrzuté to zdlouhavé vycházení.

*) Jaroslav Pospíšil, nakladatel „Babičky“.

Když jsem ji čtla, sama jsem některé chyby viděla, ale k opravám bylo již pozdě. Doufala jsem, že později budou moje práce dokonalejší.

XV.

Když Němcová dostala honorář za „Babičku“ 145 zl. 93½ kr.), sehnala přece ještě něco peněz a v srpnu r. 1855 vydala se na cestu.

V pondělí 27. srpna jsem odjela z Prahy a v úterý 28. jsem byla ve Vídni. Dne 31. jsem byla v Hezendorfu, odpoledne jsem se nechala napsat na loď, a 1. září jsem odjela z Vídně do Prešpurku. Tam zůstala jsem až do desíti večer a odtud jsem odjela do Nany, 2. září v 8 hodin jsem tam byla a hned jsem odjela do Ostřihomy; tam zůstala jsem do odpoledne. Pak zpět do Nany a po poště dále do Bystrice, přes Kemíng Levoce, Bátovce do Šťávnice. Dne 3. září ráno jsem byla v Hajníkách, tam jsem zůstala přes noc a 4. září — to jest v úterý — ráno do Sljače.

Cesta z Vídně do Prešpurku není tak rozmanitá, ale viděla jsem imposantní zříceniny Děvina a Hainsburku.

V Ostřihomě jsem šla do staré pevnosti, kde se staví chrám. Něco tak velebného a velkolepého a při tom jednoduchého jsem jaktěživa neviděla. To je kostel! Byl tam ještě jeden cizinec, tak jsme se nechali všude vodit. Byla jsem až nahoře v kupli, ale po žebříku výše ještě, až k samé špici, jsem nechtěla lézt, bylo to dost pracné po těch točených schodech, kde se musil člověk jen provazu držet, nahoru lézt, a natož po střeších

chodit. Každou chvíli chytila mne závrať. Ale ta vyhlídka byla tak překrásná, že nebylo možno vypsát.

Když jsem z Ostřihomy odjela, dostala jsem ještě na poště místo.

Když jsme v Steinbachu zastavili, zpomněla jsem, jak před třemi roky ještě vše jinak bylo — tenkrát se honil Hynek po stráni po náprstníku, a nyní mu již rostla tráva na hrobě. — Nesměla jsem vzpomínat, beztoho se mi dost stýskalo.

V Hajníkách farář Záhorský přijal mne vlídně, a snad by mi i byt byl dal, ale jak jsem pozorovala, bál se, že jsem paní, a sama, skrze lidí. Ale nabídl mi, abych přicházela k němu obědvat a posílal mi k snídani smetanu. Však bylo ve Sljači draho.

Měla jsem jizbu ve starém stavení — co jsou zřídla — malou jizbu na půdě, a musela jsem platit 20 kr. na den. Pak postelní prádlo zvlášť, posluhu, lázně!

Musela jsem se také u doktora hlásit, a on mi hned radil zřídlo nejstudenější ráno ke koupání, dvě sklenice vody k pití z Dorotského zřídla a večer sedací lázeň v Lenkéjové koupeli.

Doktor mi řekl, že jsem přišla na příliš krátký čas, že bych měla zůstat alespoň čtyři neděle a pak ještě na hory.

Lázně mi dobře svědčily, alespoň na nohy, a vnitřní bolesti, co jsem poslední čas v Praze měla, ztratila jsem tam zcela.

Ale dlouho jsem tam nevydržela, za jedno zimou, za druhé když jeden po druhém odjeli, byla bych tam zůstala samojediná.

Odjela jsem 18. září.

Za ty tři roky, co jsem tam nebyla, velmi mnoho ve Sljači okrášlili. Byli by rádi, kdyby se jim tam lidé usazovali, lacino by jim dali místa k stavění, i cihly. Ale tamnější lid je nepodnikavý, nikdo nechtěl — a přece by tam měli řemeslníci v létě, zvláště pekaři, řezníci a podobní, dobrý obchod.

Od profesora Šembery jsem měla mnoho doporučujících listů, takže mně při cestování o nocky a pobyt nebylo. Jen ty povozy šlakovité!

Dne 19. září byla jsem již v Bystřici, farář mne tam nechal dovézt. Slezla jsem u Rárusů. Věřu mne ti lidé přijali, jak bych dítě jejich byla. Ona mi večer sama postel vyhřívala a do postele mne ukládala. Bože, jak mi bylo hezky do rána!

Žilo se tam dobře, ale skrovně, a to mému žaludku dobře posloužilo.

První den jsem si hověla se starým pánem, kterého Sljač velmi pozdravil. Byl rád, že má s kým mluvit, a já jsem si s ním dobře rozuměla. Byl to vskutku vzdělaný člověk, že málo takových se našlo nejen tam, ale i v Čechách.

Chodila jsem po Bystrici a okolí. Na Hůrce v kostele mi tamnější farář ukázal i staré zápisy.

Chodili jsme po kostelích ve městě, v báních jsme byli, kde se právě všude topilo a pracovalo, že tam jinak bylo, než jako by člověk do pekla sestoupil.

Přála jsem si mluvit s Franciscim o pověstech, které jsem tam sbírala.

Byla jsem u něho. Ukázalo se, že stran těch písni i pověstí budu musit ještě do Gemeru.

Dne 20. září jsem šla do Selce k Plošičovi, kde jsem zůstala dva dny. Nechtěl mne pustit a já jsem nedbala, protože jsem měla příležitost podívat se na salaše a jak se robí sýr, i žinčice se napít. Také jsem mu pomohla obírat bob a převracet votavu.

Když jsem byla zase zpět, hledala mne v noci u Plošice v Selci žandarmerie!

Jak jsem to uslyšela, hned jsem šla k úřadu. Ukázala jsem svůj „passierschein“ a povídala jsem, co proti mně mají.

Komisar Winterhaller, rozumný a hodný člověk, povídal, že nevědí nic, ani že rozkazu proti mně nedostali.

Já mu řekla, že jsem byla v lázních a déle že bych jich byla ráda užila, ale že mi poslední čas špatně sloužily a zima že mne odehnala. Ale poněvadž mi doktor z Prahy psal, abych když ne lázně alespoň zdravého povětří tam užila, že tedy toho používám a u dobrých přátel se zdržuji. Že myslím, to že není nic zlého, ani že mi toho kdo zabránit může, a lidé, s kterými zacházím, že nejsou lidé podezřelí, an jsou císařští služebníci.

Že já spisuji, že tedy chci použít příležitosti, když tu právě jsem v cizé krajině, abych, co pamětihodného je, viděla a si zaznamenala.

Vyslechl mne a povídal, když se i na „passierschein“ podíval, že mohu cestovat jak a kam chci. Sám že promluví s velitelem žandarmerie.

Byla jsem upokojená. Vlastně jsem se ani dost málo nelekla, také nebylo čeho, nebo pro Krysta Pána pro nic za nic nemohli člověka trestat, a ne-

bylo zakázáno, aby kdo, když cestuje, si neprohlédl krajiny a lid — a stavil se u známých.

Ale bylo tam několik hanebných špiclů, kteří z dlouhé chvíle klepy sbírali, kterými panslavismus v hlavě strašil a kteří mysleli, když se Slovák s Čechem shovárá, že už spiknutí hotové.

Takových darebáků je všude dost, kteří rádi hřích tropí.

A ty paničky tam, ony myslely, že cestují, abych vypátrala smýšlení lidí!

Dne 24. září pozdě večer přijela jsem do Brezna k doktoru Zechenterovi.

Slezla jsem v hostinci, abych ho neburcovala, ale poslala jsem mu lístek.

Druhý den šla jsem s ním k matce jeho, ležela chudák, byla těžce nemocná cholerou a pak do tyfusu padla.

Byli to věru hodní lidé, on měl takovou radost a jeho lidé také. Jedině to byla zpozdilost, že si mne všichni představovali, jako bůh ví jak vysoko se nosící paní spisovatelku a tudy mysleli, že i jinak mluvit musí — bylo mi to mnohdy tuze k smíchu — ale když viděli, že jsem ne-li horší, nic lepší než oni, tu byli teprve upřímní a ukazovali mi tu největší lásku.

Musila jsem také hned k evang. faráři Chaloupkovi, kde jsem též dobře byla přijata — a starý pán, že musím bratra navštívit v Horní Lehotě.

Tedy jsme odpoledne jeli.

Samo Chalúpka, evang. farář v Lehotě, je velmi vzdělaný a ona je taková upřímná Slovačka.

Lehota je jako zavátá v těch horách, ale bylo tam krásně v těch krajinách, že se mi věru od-tamtud nechtělo.

Chaloupka mi ukázal svoje starožitnosti, vy-kopané na hoře „Babě“ u Lehoty, i svoji sbírku písni.

Přemluvila jsem ho, aby dal některé národní ballady do Musejníka.

Dal mi i mnoho pověr, které nasbíral.

Na zpáteční cestě prohlídli jsme v Brezně fabriku, kde se robí železné koleje.

Dne 26. září jsem jela s doktorem Zechenterem do Bacuchu a mezi drvoštěpy do jeho okresu. Pak jsme byli na Balogu a v Brezně a 29. září jsem odjela opět do Horní Lehoty.

Mnoho jsem získala, věděla jsem, že se doma podiví, jak krásných věcí přinesu, zvláště jednu pověru, *) která snad ani v celém Slovanstvu není, mimo to zákoutí okolo Lehoty.

Se Sámkem Chaloupkou jsem se nalezla dost po horách, na hůl se opírajíc, jinak bych nebyla ani slezla, a to mi nejlépe posloužilo. Počasí bylo krásné, teplo skoro, a málo pršelo co jsem tam byla. Jen na nejvyšších horách byl sníh, na nižších ještě ovce byly na salaších.

Cítila jsem se dobře a tloustla jsem, ale černá jsem byla jako bačová a červená jako kalína.

Těšila jsem se, že v zimě budu pracovat jako ukovaná, měla jsem mnoho zajímavých prací před sebou.

*) „O Kovladu“. Němcová ji uveřejnila ve své sbírce slo-venských pohádek.

Z Lehoty jsem byla na Hrádku, na Brezové, v Brezně, v Tisovci, kde jsem byla u jednoho faráře, který má znamenitou knihovnu starých knih, nejvíc staročeské knihy, přinešené Husity do Slovenska. Dál pak jsem byla v Revúci, odkud jsem dne 19. října přijela zpátky do Bystrice.

V Gemeru se mi velmi líbilo, zvlášť krajina okolo Muráně; ale lid je tam divší než jinde.

Dne 21. října jsem odjela z Bystrice přes Gran Nanu a Prespurk do Prahy.

Domů jsem se ve zdraví vrátila a vše zdrávo doma našla.

XVI.

Myslíla jsem na vydávání „Slovenských pověstí“, podniknutí, jehož uskutečnění mne ne-
výslovně těšilo.

Komukoli jsem ty pověsti v Praze ukázala, každému se líbily.

Nejhůř mi šlo o to, aby se tiskly v nářečí slovenském, jak byly psány; do toho nechtěli nakladatelé kousat, báli se, že nebude odbyt — já ale slíbila, že bude dobrý odbyt na Slovensku i v Čechách.

Můj muž měl nastoupit službu do Korutanska.

Žila jsem v takových okolnostech, že jsem musela sebe i rodinu pérem jen živit.

Můj muž dostával tak málo platu, že jen pro něho stačilo.

Bylo mi zle, velmi zle! Dostala jsem křeče až ze samé starosti a přemýšlení!

Šla jsem k paní hraběnce Kounicové. Ona mne velmi srdečně přijala. Domlouvala mi, proč jsem se jí dávno nesvěřila.

Povídala mi, že mluvila s Bohdanem Staňkem, který bydlil u ní v domě a byl u ní jako syn,

Ulice Bož. Němcové s Augustovou tiskárnou v Litomyšli.

abych jela k nim, do Poříčí na Sázavě. Otec Staňkův tam měl hospodu a dvůr.

Kdo byl radši než já!

Měla jsem tam s Dorou a s Jarouškem tři, čtyři měsíce pobýt!

Karla jsem měla tehdy v Zaháni v Němcích, kde byla i matka i sestry moje a bratři. Byl v knížecím parku pomocníkem.

Dopsala jsem také povídku „V zámku a v podzámčí“ a obrázek „Chudí lidé“. A nevěděla jsem, co bych byla měla nejdřív začít, jestli román, anebo „Obrazy ze Slovenska“.

Vyšla „Pohorská vesnice“ a všeobecně se líbila.

Ale přece jsem neměla tolik peněz, abych se byla mohla vydat ven. Musila jsem hledět, abychom se trochu se šatstvem spořádali, neměla jsem ani šaty na všední den. A také Dora stonala.

Pak přišlo do toho něco, čeho by se byl nikdo nenadál.

Havlíček, co přijel z Brixenu,*) vždy churavěl, ale žádnému se nesvěřil, až mu bylo tuze zle; tu přijel do Prahy, ale nebyla již pomoc. Měl tuberkule. Poslali ho ještě do Šternberka, ale nebyl tam dlouho. Museli ho odvézt do Prahy a tam skonal 29. července.**)

Pohřeb měl prvního června. A jaký to byl pohřeb! Přes 4000 lidu bylo, až z daleka přišli! Staří, mladí, muži, ženy, *kněží*, *vojáci*, sprostí řemeslníci i nádeníci, každý přišel tiše, s neobyčejnou úctou, a slze, co u jeho rakve tekly, nebyly falešné.

Policie měla zlost a na všecko pásla.

Šla jsem ovšem také na pohřeb. Dala jsem vázat krásnou korunu na víko z listů hobkové višně, a půlvěncem na čelo z vavřínu. Dostala jsem rozvité dva květy passiflory a ty jsem dala Havlíčkovi do rukou.

*) Karel Havlíček Borovský byl internován v Brixenu v Tyrolích od r. 1851 do r. 1855.

**) R. 1856.

Můj muž byl po pohřbu volán na policii a vyslýchán, že byl na pohřbu. Vlastně chtěli vědět, kdo ten slavný pohřeb řídil, nevěřili, že by ti lidé byli přišli všichni o své vůli.

Můj muž ovšem neřekl nic, zastával se sám, že to není nic trestuhodného, že byl na pohřbu, že bylo více úředníků, vojáků i kněží, ale to nebylo nic platno. Odsoudili ho, a byl osm dní zavřen.

Poslala jsem tedy jen Doru a Jarouše na venek a sama jsem zůstala v Praze. Můj muž teprve v listopadu byl povolán do úřadu v Běláku v Korutanech. Dostal malý plat, jen 400 zl.

A tak jsem byla zase v Praze a jen na to péro a na milost dobrých lidí odkázaná.

Ale doufala jsem, že nebylo nikdy zle, aby nebylo zase dobře.

Mužovi se v Běláku líbilo. Krajina krásná, nad Bělákem se zdvihají již Alpy. I lacino tam bylo dost, jen některé věci byly tuze drahé. Zadal však o místo se 700 zlatými a měl je slíbeno.

Byla bych se ráda do Zaháně podívala, ale nebylo to možno. Co jsem vydělala, bylo jen na stravu.

Den před Štědrým večerem jsem měla jen 1 zlatý svého jmění! A tak jsme měli smutné svátky.

Na Štědrý den ráno jsem neměla ani groše. Teprve k polednímu jsem dostala pár zlatých, ale bylo již pozdě na rybu i na vánočku. Měli jsme jen knedlíky se zelím, štrudel,*) švestky a na modro šťíku. Doktor Staněk mi poslal malou

*) Jablkový závin.

štku. Od Skřivanů jsem dostala bochník chleba a láhev vína a od Fingerhuta punš. Krejčovic nám poslali pár ořechů a Dora dostala z venku malou vánočku.

Tedy jsme přece slavili Štědrý večer jak jsme mohli, a ještě jsem dala z toho jedné chudé rodině.

Po večeři hráli jsme o ořechy loterii a karty. Pak jsme pili punš na zdraví tátovo a Karlovo a na památku Hynka. O půlnoci jsme šli na jitřní.

XVII.

Karel v Zaháni churavěl a chtěl na jaro pryč, buď do Erfurtu nebo do Štyrského Hradce.

Udělala jsem smlouvu, že napíši román „Žena z lidu“. Do konce ledna 1857 jsem ho měla mít hotový. Ale neměla jsem ho. Chyběla mi někdy chut ke psaní.

Hraběnka Kounicová byla zase v Praze, ale já za sebe prosit neuměla, a Staněk, zdálo se mi, nebyl s ní na přátelské noze! Ta aristokracie je přece jen — aristokracie.

Vedlo se mi zle, v únoru již dokonce ani stře-více jsem si koupit nemohla. Ani jsem již ne-svačila a přece těch pár krejcarů nikam nestačilo! Byla to bída hrozná.

Měla jsem silný kašel, nikam jsem nešla. Jarouš také kašlal. A trápilo mne také, že Karel chtěl ze Zaháně.

Ani v březnu jsem ještě román „Žena z lidu“ neměla dokončený. Chodila jsem plná starosti, abych sehnala zase na činži. Do všeho bych se byla raději pustila, jen ne psát povídky.

Bývalé lázně v Mlikosrbech u Chlumce n./C., kde pobývala Bož. Němcová, než odjela do Litomyšle.

O Vítazkovi

Byla jedna matka, a její byla ta matka,
mála syna. Jeho syna koupila dvakrát sedm
let. Když ho koupila dvakrát sedm let, pozdě
ho do čera, a Kája se mu vybrhnutí smrt
se včelkám. - Ale občas smrt vybrhnutí
nemohl. ^{zůstane} dost morný. - řekla
matka, a Kája ho ještě sedm let - když
ho tedy dvakrát sedm let koupila, zavazela
ho zase do čera, a Kája vybrhnutí buď
se včelkám. - Občas popravil buď, a se
včelkám, ho vybral. - Oh, keraz si dost
morný Vítazko, keraz se morný z
ma starat. - řekla matka. - Oh, keraz
se buď o toho starat, matka, jen vykaz čer
nem ^{zůstane} pro toho necht. - -
Kája mi napřed popravil dvakrát. a
jáť pro mu ^{zůstane} pozdě. vykazala matka a
ila domni - Vítazko ale zela si, místo
pěti do ruky vybrhnutí buď, i se všemi
Honary, jak ho pánbík vyruš necht, a
táť se na pochoz, blavet mafro budet.
Jáť, táť, až přivít k jichommu ^{zůstane} zůstane
Harym nebem a pánbík.

1) v čeraz.

4 dlecm, byd,
budem -

2) natolechmi.

Ukázka rukopisu Bož. Němcové.

Mnohdy jsem si nic nepřála, než usnout a víc nevstat.

Děti doma se mnou také pranic neužily, a Dora docela; chudák musela mnoho postrádat!

Jarouš měl dobré třídy*) a byl osvobozen od školního platu. Byl sedmý s vyznamenáním. Učení ho těšilo.

Ale hrozně rostl a byl suchý jako lunt, a to mně všecku radost kalilo. Bála jsem se ustavičně, aby náhle nepadl do nemoci a jí nepodlehl.

Muž stále nedostával vyšší službu a tudy i mně nemohl nic dát.

V červnu připravovala jsem k tisku slovenské pohádky, pak překlad ze srbštiny.

Ráda bych byla dokončila svoje novelly, ale musila jsem psát malé články do časopisu „Škola a život“ a do jiných časopisů, jen abych peníze hned vydělala.

Mužovi místo s větším platem nedali a tak se rozhodl, že zadá o pensi, že přijede domů a bude si hledat soukromou službu.

Byla jsem ráda, alespoň že tu někdo bude, kdybych se rozstonala, aby se staral o děti.

V prosinci 1857 vyšly slovenské pověsti. Mnoho bylo, co se jim právem mohlo vytknout. Již ta tiskařská úprava; papír nebyl dosti čistý ani tisk. Obrázek kreslil k nim Josef Manes, byl velmi čistě vyveden, ale zde ho při tisku hodně zamazali, jako obyčejně. Moje mínění bylo, dáti slušnou obálku beze všech okras a obrázek ten jen k prvnímu svazečku dovnitř co titulní dáti. Ale nakla-

*) Známky.

datel nechtěl tomu rozuměti; pak to sám uznával, že by to bývalo úhlednější a méně stálo.

Chyb tisku také bylo dost a omylů; já měla dvě korektury, ale revisi mi někdy dříve neposlali, až byly dva, tři archy načisto již vytištěny a revisi nic platná. Tak se stalo, že zůstalo mnoho chyb.

Mínila jsem vydati je v čisté slovenčině, ale na to se nechtěl nikdo vzíti; čistě česky psány byly by ztratily všecken pak původní ráz. Hleděla jsem tedy vyhovět oběma stranám, ponechajíc alespoň všechny zvláštnosti v řeči a původní mluvu v dialogu. *)

Tak se mládež naše — největší to čtenářstvo pohádek — seznámí se slovenským nářečím, a badatelé řeči poznají jeho zvláštnosti a krásy.

Tak ráda bych nás všechny Čechoslovany viděla spojeny v jeden svorný celek! Pak by to jistě jinak bylo všechno — ale ta nesvornost, to je kletba, která nás více tlačí, než všechna pouta, a té používají i nepřátelé naši, aby nás zahubili! —

Kéž bych tuto pravdu každému Slovákovi, každému Moravanovi i Čechovi povědět mohla, a vlít jim do srdce lásku vzájemnou!

K tomu však patří také poznání, a to se docílit může jen literaturou, výměnou plodů duchovních, a tu by se neměli pro nějakou tu písmenku vůdcové lidu nesvorit, **) kde účel tak svatý a veliký!

Tak alespoň já vždy jsem mínila.

*) Dialog = rozhovor.

**) Býti nesvorní. Božena Němcová ráda vkládala do svých dopisů slovenské výrazy.

Jediná z žijících dětí Bož. Němcové, dcera Theodora.

Vydávání „Slovenských pověstí“ v nářečí slovenském v Praze bylo sice malá známka jen vzájemnosti slovanské, ale přece známka — a to bylo hlavně, co mne těšilo!

XVIII.

Dne 1. října 1857 byl dán Josef Němec do pense s platem ani ne 20 zlatých měsíčně. Přistěhoval se opět k rodině do Prahy a hledal si službu.

Můj muž dostal místo za kontrolora cukrovaru ve Zdicích. Ale nebylo tam mnoho peněz a tak zas na mně ležela všechna tíže a starost, že jsem někdy nevěděla, kde mi hlava stojí.

Tu stravu a činži jsem ještě vytloukla, ale kde byly jiné potřeby? Nevěděla jsem, kam to s námi přijde a zdálo se mi, že nám nezbude konečně nic jiného, než abych přijala návrh, jíti do Ameriky za učitelku do české kolonie ve Viscounsínu, jakkoli jsem se nemohla s tou myšlenkou spřáteliti.

Franta Šumavský zemřel!*)

Jako hromová rána, když padne z jasného nebe, tak nás zpráva o úmrtí jeho překvapila!

Na Štědrý den měl zrovna pohřeb. Šla jsem s pohřbem až k bráně.***) Zima bylo, pršelo, a tu jsem nastydla velmi. Lehla jsem a ležela přes celé svátky s ošklivou chřipkou, která panovala v Praze epidemicky a tak, že lidé na ni mřeli. Jarouš také zase ležel i Dora měla chřipku.

*) Josef Franta Šumavský, spisovatel a profesor, byl přítelem rodiny Boženy Němcové. Zemřel 22. prosince 1857.

**) Tehdy stála ještě nahoře na Václavském náměstí „Koňská brána“.

A tak jsme měli špatné svátky a smutné!

Nepřišla jsem ani na krok z domu, leč co nevyhnutelně musilo být, co nemohl jiný vyřídit. A doma jsem pracovala celý den a každou noc až do 2 hodin. To byla moje hodina spánku. K tomu špatná strava a jen v poledne, o svačině nemohlo být řeči a večer trochu čaje.

Divila jsem se, že jsem ještě tak zdráva byla!

Bylo štěstí, že jsem měla nakladatele, když jsem měla něco hotového, ba, ani jsem práci nemohla stačit. Ale přece jen to nebylo víc, nežli na stravu a na činži.

Na oblek jsem nesměla ani pomyslit a na prádlo, a když jsem viděla, jak se všechno trhá a že já i Dora máme každá jen jedny šaty, nevěděla jsem, jak to skončí.

A v březnu můj muž dostal z cukrovaru výpověď.

Špatně se jim vedlo a chtěli se uskromnit. A tak byl zase beze všeho.

Žila jsem jen od literatury. *) Milost lidí se mi zhnusila, neřekla jsem již žádnému, a oni beztoho nedali mnoho. Ani z jediného místa neměla jsem příspěvek.

Jen to vydávání slovenských a srbských pohádek byl v nouzi malý útulek.

Muž se ucházel o jiná místa seč byl, ale neměl stále nic, a byl velmi mrzutý.

Konečně dostal práci pro hraběte Kolovrata, revisi starých počtů. Ale byla to velmi pracná a

*) T. j. od toho, co si spisováním vydělala.

mrzutá práce a málo za to a potom trvala jen čtvrt léta.

- Při fabrice nemohl nic dostat, všude byla síla mladého lidu, techniků, dovedných realistů, kteří měli všude přednost.

Konečně dostal práci, revidovat archiv hraběte Kolovrata z Maierhofenu u Přimdy na bavorských hranicích.

Líbilo se mu tam a měl se tam dobře. Byl tam od května do září. *)

Já jsem přeložila divadelní kus z německého „Tartuffa“ od Gutzkova. Do „Posla z Prahy“ jsem napsala povídku „Dobrý člověk“, která se velmi líbila, do almanachu „Máje“ obrázek ze Slovenska „Chyše pod horami“.

Román „Žena z lidu“ jsem stále ještě nenapsala, protože jsem byla tak velmi roztržitá.

Byla jsem stále churavá a sestárla jsem; to dělala ta věčná starost a zármutek.

XIX.

Sklonek života Boženy Němcové byl velmi smutný. Bída a nouze nepolevily, zdraví a síl stále ubývalo.

Roku 1860 vysvitla jí poslední naděje na lepší časy.

V Litomyšli přejal nakladatelství A. Augusta, mladý ještě muž, zámožný a horlivý Čech.

Chtěl vydávati jen české knihy a tudy se obrátil i na mne s žádostí, abych mu přenechala vydání mých spisů, k čemuž jsem se uvolila.

*) R. 1859.

Mělo jich být na osm svazků.

Mimo to jsem u něho chtěla vydávati cyklus všeslovanských pověstí, srbskými jsem chtěla začít a českými skončit. Bylo by to slovenských druhé a českých třetí vydání.

Myslela jsem, že budu mít přece jistý vždy honorář a že si budu moci v čas potřeby i něco napřed vzít.

Božena Němcová odjela potom do Litomyšle, aby sama řídila vydávání svých spisů.

Zůstanu v Litomyšli přes celou zimu až do jara*) a potom pojedu na Slovensko.

Budu tu mít dost co dělat.

Boženu Němcovou zklamala i tato poslední naděje na lepší život.

Chtěla „Babičku“, již měly spisy býti zahájeny, přepracovat, ale byla již těžce churava, práce nepokračovala, jak bylo zapotřebí.

Augusta, který ji zprvu nadšeně přijal a slíbil, starati se o ni, netrpělivě ji žádal, aby práci skončila, a když nemohla, způsobem drsným a bezohledným ji nakazoval, aby Litomyšl opustila.

Němcová byla v největší bídě, strádala hladem i zimou, neměla ani na cestu do Prahy.

Smrtelně vysílena konečně ulehla.

Když od ní do Prahy nedocházelo žádných zpráv, manžel její vydal se do Litomyšle a přivezl ji domů.

Leč bylo již pozdě.

Božena Němcová podlehla nemoci 21. ledna 1862.

*) Tak píše v říjnu r. 1861.

Pomník Bož. Němcové v Č. Skalici.

SPISY BOŽENY NĚMCOVÉ.

Básně. — Dlouhá noc. — Domácí nemoc. — Obrázek vesnický. — Baruška. — Pomněnka šlechtné duše. (Rozárka.) — Sestry. — Karla. — Výklad historie. — Kávová společnost. — Divá Bára. — V zámku a v podzámčí. — Chudí lidé. — Dobrý člověk. — Pan učitel. — Babička. — Pohorská vesnice. — Obrazy z okolí domažlického. — Národní pohádky. — Slovenské pohádky. — Drobné články. — Z Uher. — Zpomínky z cesty po Uhřích. — Uherské město. — Obrazy ze života Slováků. — Kraje a lesy ve Zvoleňsku. —
Popěvky, říkadla, hadánky, hry. — Překlad Tartuffa.

* * *

Spisy Boženy Němcové byly již mnohokrát vydány. „Babička“ vyšla také nákladem Unie ve skvostném vydání s ilustracemi Ad. Kašpara.

Sebrané spisy B. Němcové vyšly nákladem Jana Laichtera na Král. Vinohradech, kde také vychází její korespondence (sbírka dopisů).

